

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

Diplomová práce

Dopady na psychické zdraví mužů při omezení osobní svobody - z pohledu osob pracujících s touto cílovou skupinou

Autor práce: Bc. Markéta Kropíková

Obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2.

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum: 23.03.2023

Podpis studenta:

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Karolině Diallo, Ph.D. za metodologickou pomoc, cenné rady a připomínky při zpracování mé práce. Dále bych poděkovala každému, kdo se podílel na výzkumu v této práci. V neposlední řadě děkuji všem mým nejbližším za pomoc a trpělivost, kterou se mnou měli, a za velkou podporu.

OBSAH

ÚVOD	6
1. Svoboda.....	7
1.1.1 Svoboda vnější	7
1.1.2 Svoboda vnitřní	7
1.1.3 Svoboda z pohledu etiky	8
1.2 Osobní svoboda.....	9
1.2.1 Listina základních práv a svobod.....	9
1.2.2 Freedom Index by Country 2022	10
1.3 Omezení osobní svobody	12
1.3.1 Zbavení osobní svobody	13
1.3.2 Práva osoby omezené na osobní svobodě.....	13
1.3.3 Zajištění osoby	14
1.3.3.1 Policejní cely.....	14
1.3.4 Zadržení osoby	14
1.3.4.1 Vazební věznice	15
1.3.5 Zatčení osoby	16
1.3.5.1 Věznice	16
1.4 Účel trestu	16
1.4.1 Účel trestu z pohledu utilitarismu	17
1.4.1.1 Odstrašující teorie	17
1.4.1.2 Nápravná teorie.....	18
1.4.1.3 Izolující teorie	18
1.4.1.4 Kompenzační teorie	18
1.5 Aktuální stav vězeňství v ČR.....	19
1.5.1 Koncepce vězeňství do roku 2025	21
1.5.2 Vězeňské klima	23
1.5.3 Zacházení s vězni	24
1.5.4 Postpenitenciární péče	25
1.5.5 Sociální práce ve vězeňství	25
2. Praktická část	29

2.1	Cíl práce.....	29
3.	Metodika.....	30
3.1	Strategie výzkumu.....	30
3.2	Použití metody a techniky sběru dat.....	30
3.3	Vlastní sběr dat.....	31
3.4	Vyhodnocování dat.....	31
3.5	Výzkumný soubor	31
3.6	Etika výzkumu.....	32
4.	Dopady na psychické zdraví při omezení osobní svobody	34
4.1	Tzv. Druhý život.....	36
4.2	Agrese.....	39
4.3	Šikana	42
4.4	Sebevražedné jednání	44
4.5	Sebepoškozování	47
4.6	Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek.....	49
4.7	Omezení sociálního kontaktu	51
4.8	Psychologický aspekt pandemie Covid-19.....	54
5.	Diskuse	56
5.1	Diskuse výzkumu	56
6.	Závěr.....	60
	Seznam literatury.....	62
	Seznam příloh, obrázků a tabulek	69
	Seznam použitých zkratk.....	73
	Abstrakt.....	74
	Abstract	75

ÚVOD

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, které obsahují šest hlavních kapitol. Teoretická část začíná první kapitolou, kde je vysvětlen pojem svobody, jak ho můžeme chápat či rozdělovat a zejména, jak s tímto pojmem pracuje právní systém České republiky. V kontextu této práce a svobody je důležité osvětlit, jak je to s omezováním a zbavováním osobní svobody, jaké postupy jsou zde povoleny a jaká práva náleží osobě, která je omezená na své osobní svobodě. Důležitý je i samotný účel a teorie trestu, který je následkem jednání osoby, jenž právě tímto trestem může čelit zásahu do své osobní svobody. V kontextu této práce je také důležité věnovat se aktuálnímu dění ve vězeňství v České republice. Tomuto problému jsou věnovány podkapitoly zaměřující se na vrcholící „Koncepci vězeňství do roku 2025“, vězeňské klima a zacházení s vězni.

Druhá kapitola otevírá praktickou část diplomové práce. Tato kapitola osvětluje cíl výzkumu, který navazuje na již vzniklý výzkum Ouředníkové, z něhož čerpáme kategorie pro následné zkoumání.¹ Třetí kapitola je věnována podrobnému vysvětlení metodiky výzkumu. Nachází se zde vysvětlení strategie výzkumu i jaké metody a techniky byly využity během sběru dat, nebo kdo tvořil výzkumný soubor a jaká byla etika tohoto výzkumu. Čtvrtá kapitola diplomové práce se přímo soustředí na kategorie Ouředníkové čili na psychické dopady u osob, kterým byla omezena osobní svoboda. Tyto výsledky jsou zde vysvětleny, a to i s komentáři respondentů původního výzkumu. Dále jsou k nim přidány aktuální informace o jejich stavu či vývoji. Následně jsou tyto výsledky konfrontovány s komentáři a názory odborníků, kteří pracují právě s cílovou skupinou, na kterou je výzkum zaměřen. Zbylé kapitoly se zaměřují na porovnání výsledků obou výzkumů a na společný závěr, který plyne z výpovědí obou stran.

Snažíme se zde o komplexní pohled na problematické fenomény, jako jsou psychické dopady u osob omezených na osobní svobodě. Na jedné straně vah máme výpovědi těchto osob, ale je potřeba tyto informace konfrontovat s názory osob, které mají praxi v prostředí omezující osobní svobodu. Tyto výpovědi mohou srovnat pomyslné váhy a můžeme tak získat objektivní a komplexní pohled na situaci ve vězeňství a dobrat se tak společného závěru.

¹OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, diplomová práce

1. Svoboda

V běžném světě se pojem svobody různí, a to zejména díky kontextu ve kterém tento pojem užíváme. Podle Weischedela bychom svobodu mohli definovat jako volný prostor možností volby, v jehož rámci může člověk svobodně rozhodovat sám o sobě a za sebe sama.²

Svoboda je většinou spjata s možností volby, absencí omezení, či donucením druhou osobou. V historii bylo téma svobody skloňováno a zejména spojováno s několika dalšími významnými fenomény, které přímo souvisely s tématy bytí a samotného světa. Můžeme si připomenout například spojení s vášněmi (Platón), se samotnou milostí (křesťanství), s rozumem (Descartes), s etikou a vůlí (Kant) či s prací (Marx). Můžeme pokračovat až po samotné heslo francouzské revoluce, kde je svoboda spojena s politikou.³

1.1.1 Svoboda vnější

Podle Websterova slovníku se na svobodu můžeme dívat hned z několika úhlů. V tomto případě je svoboda definována jako autonomie, stav osvobození od kontroly nebo moci druhých.⁴

Jedná se o nepřítomnost nucení, nátlaku nebo omezení ve výběru či jednání. Takto definovanou svobodu považujeme za tzv. svobodu vnější. Jedná se o svobodu společenskou či politickou. Můžeme zde vnímat autoritu rodičů, státu či víry. Takto vymezená svoboda se projevuje jako jistá volba z různých možností, nicméně i následné rozhodnutí je zpravidla postaveno na motivech, příležitostech a zkušenostech jedince.⁵

Podle Arendtové je svoboda vnější definována pomocí slov a činů, u kterých si stejně musíme dávat pozor na jejich použití či dokonce zneužití. Sama Arendtová se vyjadřuje o svobodě jako o něčem, co definuje lidství a každý lidský počín svobody označuje jako zázrak.⁶

1.1.2 Svoboda vnitřní

Svoboda definována jako vnitřní; volnost vyznačující se jako právo jednat. Jde o přípustný rozsah volnosti.⁷ Arendtová se o vnitřní svobodě vyjadřuje jako o niterném prostoru, do kterého se lidé mohou vztáhnout a schovat se tak před útlakem zvnějšku a mít tak možnost se cítit svobodně. Arendtová popisuje tento útěk do sebe jako odcizení se světu, a to do nitra, kam nikdo jiný nemůže. Je to poslední možnost ústupu

² Srov. WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*, s. 102

³ Srov. CINCULOVÁ, A.; et al. *Psychoterapie pro praxi*, s. 108-114

⁴ Srov. MERRIAM-WEBSTER. *Freedom*, slovník

⁵ Srov. CINCULOVÁ, A.; et al. *Psychoterapie pro praxi*, s. 108-114

⁶ Srov. ARENDTOVÁ, H. *Mezi minulostí a budoucností*, s. 131

⁷ Srov. MERRIAM-WEBSTER. *Freedom*, slovník

z tohoto světa, který údajně svobodu odepřel. Také vnitřní svobodu popisuje jako politicky irelevantní oproti vnější svobodě.⁸

Pokud ale tvrdíme, že slova a činy se rodí v našem nitru, pak se nemůžeme snažit striktně oddělovat vnější svobodu od té vnitřní. Naše skutky, rozhodnutí a slova jsou produktem vnější svobody, ale jsou to impulzy vedené ze svobody vnitřní. Nesmíme zde opomínat ani fakt, že pokud vnitřní svoboda takto dokáže ovlivňovat naše slova a činy, může nás naše vnější prostředí naopak ovlivňovat uvnitř. Dochází zde k omezování a potlačování vnitřní svobody z vnějšku. Je to provázaný systém, který funguje na obě strany a navzájem na sebe působí.⁹

Foukalová je názoru, že existuje jedna svoboda, která má dvě tváře. Tyto tváře ze sebe navzájem vycházejí, čerpají a musejí se doplňovat. Foukalová je také názoru, že pokud se budeme soustředit pouze na vnitřní svobodu a vzdáme se tím odpovědnosti za naše činy čili akt svobody vnější, pohrdáme tak darem celkové svobody. Pokud se vzdáváme svobody vnější, vzdáváme se tak svobody jednat pro sebe i pro druhé. Na druhou stranu je tu i druhý extrém, kdy popřeme svobodu vnitřní, přestaneme tak reflektovat naše skutky a neobracíme se zpět ke zdroji, ze kterého naše jednání vychází.¹⁰

1.1.3 Svoboda z pohledu etiky

Na svobodu můžeme nahlížet různými perspektivami a taktéž ji můžeme i vysvětlovat. Pokud se na svobodu podíváme z pohledu etiky, naskytne se nám hned několik rovin a vysvětlení od různých autorů. Simone de Beauvoir se o etice svobody vyjádřila jako o zdroji, ze kterého nám pramení veškeré hodnoty, vysvětluje naši existenci a člověk by měl o svobodu usilovat, jako o nic jiného.¹¹ Být svobodný, podle de Beauvoir, znamená, že vědomě internalizujeme svobodu pomocí projektů a jednáme svobodně v moment, kdy přijmeme odpovědnost za naše činy. Za předpokladu, že převezmeme odpovědnost za naše činy, jednáme morálně a svobodně, což v tento moment znamená jedno a to samé rozhodnutí.¹²

„Být svobodný neznámá mít moc dělat cokoli, co se vám zlíbí; je to umět překonat dané směrem k otevřené budoucnosti; Existence druhých jako svobody definuje mou situaci a je dokonce podmínkou mé vlastní svobody. Jsem utlačován, jsem-li uvržen do vězení, ale ne, když mi není zabráněno uvrhnout do vězení svého souseda.“ (De Beauvoir, 2018: 39)¹³

Toto pojetí svobody nám taktéž koresponduje s tématem této práce, kdy převzetí odpovědnosti za své činy hraje jednu z největších rolí. Beauvoir pracuje se svobodou v kontextu druhých, poukazuje na důležitost lidí kolem nás. Člověk, jakožto zcela svobodná bytost, potřebuje ostatní k tomu, aby díky nim mohl realizovat sám sebe a své plány, což definuje naši svobodu. Nemůžeme jednat za druhé a nemůžeme přímo ovlivňovat jejich svobodu, podle Beauvoir musíme přijmout fakt zodpovědnosti za skutečnosti čili za naše činy, které vytvářejí podmínky, ve kterých druhý může jednat.

⁸ Srov. ARENDTOVÁ, H. *Mezi minulostí a budoucností*, s. 131-133

⁹ Srov. FOUKALOVÁ, E. *Svoboda vnitřní a vnější*, s. 2-3

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 3-6

¹¹ Srov. ZAPALAČOVÁ, K. *Existencialistická etika v díle Simone de Beauvoir*, s. 20

¹² Srov. FS. *Simone de Beauvoir on The Ethics of Freedom*, článek

¹³ Cit. De Beauvoir S. *The Ethics of Ambiguity*, s. 39

Beauvoir v souvislosti se svobodou připomíná i faktor strachu. Zdůrazňuje, jak je těžké být člověkem, čelit nejisté existenci i pomíjivosti lidství. Je žádoucí si uvědomit, že člověk, který chce jednat svobodně, musí čelit jistému riziku nevědomosti. Být svobodný je proces a ne výsledek.¹⁴

1.2 Osobní svoboda

Osobní svoboda je podle Websterova slovníku definována jakožto svoboda jednotlivce činit, jak uzná za vhodné, ale vše v rámci limitů, jejichž překročení je pravomocně vymahatelné. Jde tak o zajištění veřejného zdraví, bezpečnosti, morálky nebo jiných, společností uznávaných hodnot.¹⁵

Podle Collinsova slovníku se v definici osobní svobody objevuje i zmínka o úsudku svobodné vůle, která tak definuje naši svobodu, stejně tak je omezená zákony k ochraně fyzického, morálního, politického a ekonomického blahobytu druhých čili společnosti.¹⁶

Osobní svoboda je v této době brána jako samozřejmost, a to v mnoha rozvinutých, demokraticky orientovaných společnostech.¹⁷ V České republice je osobní svoboda součástí základních lidských práv a je obsažena mimo jiné i v Listině základních práv a svobod. Důležitá je ale i samotná povaha osobní svobody ve svobodném životě jedince, nikoliv jen v právu. Osobní svoboda je významným faktorem našeho vývoje a samotné existence.¹⁸

1.2.1 Listina základních práv a svobod

Jedná se o dokument, který je součástí ústavního pořádku v České republice.¹⁹ Jedná se o první ucelený ústavní dokument, který tak upevnil základní demokratická práva a svobody. Listina základních práv a svobod obsahuje 44 článků, které jsou členěné do šesti hlav.²⁰

Základní práva a svobody obsažené v tomto dokumentu definují vztah mezi státem a občanem České republiky. Pro všechny základní práva a svobody obsažené v LZPS platí, že jsou nezadatelná, nezcižitelná, nepromlčitelná, nezrušitelná a jsou pod ochranou soudní moci. Tato základní práva a svobody platí pro všechny, a to bez ohledu na pohlaví, rasu, víru či náboženství.²¹

Za základní „stavební kámen“ lidských práv a svobod se považuje zejména právo na život a fakt, že trest smrti v České republice není přípustný. Dále LZPS zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, zejména osobní svobodu. Co se týká osobní svobody, může být omezena jen z důvodů a tím způsobem, který stanoví zákon.²²

¹⁴ Srov. FS. *Simone de Beauvoir on The Ethics of Freedom*, článek

¹⁵ Srov. MERRIAM-WEBSTER. *Personal liberty*, slovník

¹⁶ Srov. COLLINS. *Personal liberty*, slovník

¹⁷ Srov. JANIS, M.; et al. *European human rights law: text and materials*, s. 1016

¹⁸ Srov. Čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

¹⁹ Srov. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 3

²⁰ Srov. ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*, s. 172

²¹ Srov. SUK, M.; ŠÍMA, A. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*, s. 22-23

²² Srov. SUK, M.; ŠÍMA, A. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*, s. 22-23

1.2.2 Freedom Index by Country 2022

Lidská svoboda je neodmyslitelně cenným společenským konceptem, který rozeznává a ukotvuje důstojnost jednotlivců. Lidská svoboda umožňuje a zmocňuje lidstvo dělat to, co chce, bez omezení nebo trestů, pokud svým jednáním nezasahuje do svobod druhých. Lidská svoboda hraje neskutečně velkou roli v lidském pokroku.²³

Human Freedom Index je výroční zpráva, která hodnotí stav lidské svobody ve 165 zemích a územích po celém světě, což představuje bezmála 98,1 procent lidské populace k roku 2021. HFI je širokospektrální měřítko, které zahrnuje hned několik aspektů lidského života, které posléze zahrne dohromady. Zahrnuje například jak osobní, tak ekonomickou svobodu, které poté spojí do jedné hodnoty nazvané jednoduše „lidská svoboda“. Země, které vyjdou s nejvyšším skóre HFI, jsou obecně považovány za ty nejsvobodnější země na světě. Zpráva HFI je nejkompexnějším empirickým měřítkem svobody, které bylo doposud vytvořeno. Dochází zde k porovnání a kombinaci 82 různých ukazatelů pro kvalifikaci stupňů svobody v bezmála 165 zemích a územích po celém světě. Všech 82 zkoumaných ukazatelů zapadá do metakategorií.²⁴

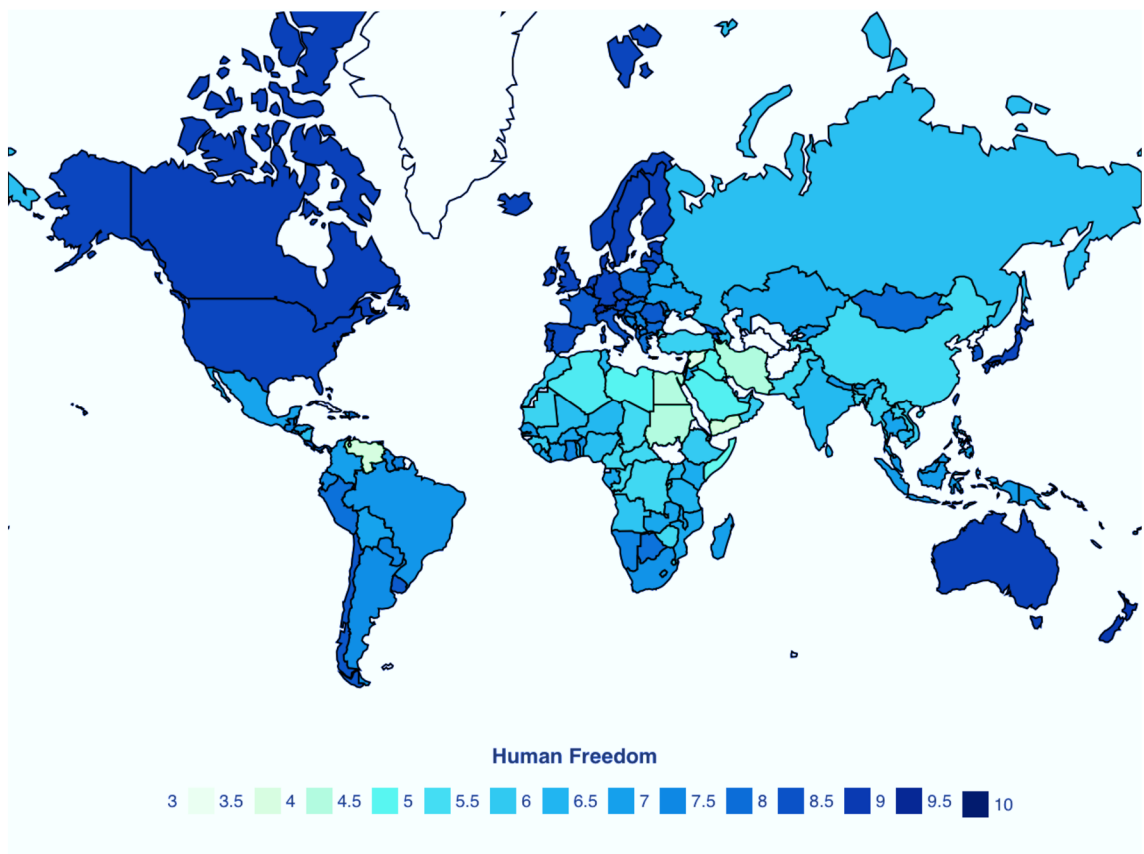
- Metakategorie HFI:
 1. Právní stát
 2. Zabezpečení a bezpečnost
 3. Vývoj
 4. Náboženství
 5. Asociace, shromáždění a občanská společnost
 6. Projev a informovanost
 7. Identita a společnost
 8. Velikost vlády
 9. Právní systém a vlastnická práva
 10. Svoboda mezinárodního obchodu
 11. Nařízení

HFI uděluje jednotlivým zemím skóre od 0 do 10 viz obrázek č.1. Skóre 10 reprezentuje největší svobodu, 0 představuje svobodu minimální, a to v kontextu 82 ukazatelů. Finální skóre každé země je tak pečlivě posuzováno, aby mělo co největší vypovídající hodnotu o dané zemi.²⁵

²³ Srov. Freedom Index by Country 2022

²⁴ Srov. Tamtéž.

²⁵ Srov. Freedom Index by Country 2022

Obrázek 1- Freedom Index Country 2022. Zdroj: <https://worldpopulationreview.com/about>.

Podle HFI jsou regiony s nejvyšší úrovní svobody připisovány severní Americe, západní Evropě a východní Asii. Nejvyšší úrovně celkové svobody konkrétně dosahuje Švýcarsko se skórem 9.11. Naopak nejnižší míra svobody se připisuje blízkému východu, severní Africe. V těchto regionech jsou zvláště nechráněná práva a svobody žen. Nejnižší úroveň svobody byla vyhodnocena v Sýrii, a to se skóre 3.66.²⁶

Ukazatele osobní svobody HFI

Osobní svoboda zahrnuje ukazatele, jako je například spravedlnost zákonů, nařízení, směrnic dále ukazatele osobní bezpečnosti, svobody pohybu a shromažďování, svobody náboženského vyznání, svobody ucházet se o politické posty, svobody tisku, svobody slova a projevu. Důraz je kladen i na ukazatele svobody týkající se navázání vztahu se stejným pohlavím nebo možnosti nechat se rozvést. Naproti tomu je zde i ekonomická svoboda, která sleduje ukazatele týkající se velikosti vlády, ukládání daní, nestrannosti soudů, integrity právního systému atd.²⁷

²⁶Srov. Freedom Index by Country 2022

²⁷ Srov. Tamtéž

Česká republika HFI 2022

Česká republika se v hodnocení HFI umístila na celkovém 23. místě. Mnohem důležitější je ale pro nás fakt, že Česká republika získala v kontextu osobní svobody skóre 9.14 viz obrázek 2. Pro porovnání se Slovenská republika umístila na celkovém 39. místě, se skóre osobní svobody 8.63.²⁸

Czech Republic	Human Freedom Score: 8.61	HF Rank: 23	Personal Freedom: 9.14
	Economic Freedom: 7.87	Quartile: 1	

Obrázek 2- HFI Czech Republic. Zdroj: <https://worldpopulationreview.com/about>.

1.3 Omezení osobní svobody

V této práci bylo již několikrát zmíněno, že právo na svobodu a míra naplnění tohoto práva se může různit. Osobní svoboda představuje jedno ze základních lidských práv, a proto je její ochrana zaručena na ústavní úrovni, v případě České republiky článkem 8 LZPS. Přesto patří právo na svobodu mezi práva, která mohou být za určitých předpokladů a předem stanovených podmínek omezena. Listina základních práv a svobod v tomto případě operuje hned několika články v kontextu omezení osobní svobody.²⁹

LZPS v čl. 8 operuje s tím, že je osobní svoboda zaručena a nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak, než z důvodu a způsobem, který stanoví zákon. Dále se v čl. 8 operuje s pojmy jako je vazba a rozdělení osob zatčených, zadržených, stíhaných a v neposlední řadě osob zbavených svobody. Následující čl. 9 v LZPS pracuje s termíny jako je vazba, zatýkání, zadržování a také zbavení svobody. V čl. 5 se můžeme taktéž setkat s pojmy jako je zatčení, zadržení, uvěznění a zbavení svobody. Společným fenoménem těchto článků LZPS je termín tzv. omezení a zbavení svobody, stanovené zákonem a na základě rozhodnutí soudu.³⁰

Naproti tomu omezování osobní svobody jinak, než nám určí zákon, je trestným činem. Tuto definici nalezneme v Trestním zákoníku č. 40/2009 Sb., §171 Omezování osobní svobody.³¹ V kontextu omezení osobní svobody zde můžeme zmínit i zákon č. 3/2002 Sb. o církevních a náboženských společnostech, který zakazuje církví či náboženské společnosti samotný vznik a činnost, která by vedla k omezení osobní svobody lidí. Jde zde především o psychické a fyzické nabádání k tomu, aby byl člověk závislý na dané společnosti, které by mohlo eskalovat ve fyzické, psychické nebo ekonomické zneužití osob v této skupině, či jejich nejbližších, a k poškození sociálních a rodinných vazeb.³² Osobní svoboda je taktéž garantována v kontextu otroctví, nevolnictví a dalších nepřipustných nucených prací a služeb.³³

²⁸ Srov. Tamtéž

²⁹ Srov. HOFMANNOVÁ, H.; et al. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*, s. 44-45

³⁰ Srov. POUŠKA, T. *Omezení osobní svobody v teorii a praxi*, s. 18

³¹ Srov. zákona č. 40/2009 Sb., § 171

³² Srov. zákona č. 3/2002 Sb.

³³ Srov. zákona č. 40/2009 Sb. §168

1.3.1 Zbavení osobní svobody

Listina se dále zabývá tím, že má-li člověk být zbaven osobní svobody, musí se tak samozřejmě dít pouze za zákonem daných podmínek, které vyplývají i z mezinárodních smluv a úmluv. Závazky mezinárodního práva jsou nadřazeny zákonům a vyhláškám českých zákonodárců.³⁴ Za předpokladu, že byl jedinec zbaven osobní svobody nebo je stíhán v kontextu trestného činu, je samozřejmá garance práva na spravedlivý proces.³⁵

Zbavení osobní svobody má charakter objektivní i subjektivní stránky věci. Za objektivní stránku považujeme umístění a následné uzavření jedince do omezeného a zabezpečeného prostoru na určitou dobu. Subjektivní stránka je již podle zmíněného čl. 8 LZPS absence souhlasu s takovým to uzavřením. Mimo vězení sem řadíme také všechny druhy vazeb a detencí, jejichž význam byl vysvětlen výše. Můžeme zde také zmínit výše rozebrané krátkodobé zadržení a zajištění v kontextu trestního stíhání či výkonu policejní pravomoci. Důležité je zde mluvit v kontextu toho, co není v rozporu s LZPS, ale má naopak podporu v zákonech České republiky.³⁶

Zbavení osobní svobody je poslední stádium a uchylujeme se k němu až v moment, kdy není jiná možnost v rámci omezení osobní svobody či omezení osobní svobody mírněji. Zároveň tak nekonáme v případech, kdy není nutné osobní svobodu zbavit.³⁷

Výše zmíněný čl. 8 odst. 2 LZPS nám umožňuje zakotvení důvodů a způsobů v českých zákonech. Navazuje na něj obdobně důležitý čl. 5 sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kde se nachází taxativní výčet situací, kdy může dojít k tomu, že bude osoba zbavena svobod.³⁸

1.3.2 Práva osoby omezené na osobní svobodě

V jakémkoli kontextu omezení osobní svobody si musíme připomenout i práva osob, která nesmí být odepřena. Ať už jde o úkon připoutání či zatčení, stále zde platí lidský faktor a tzv. presumpce nevin.³⁹ V tomto kontextu právní řád přiznává a specifikuje soubor práv, která nesmí být překročena. Zde uvádíme základní výčet těchto práv:

- Právo informovat blízkou osobu
- Zákaz mučení
 - V rámci mučení se zde myslí zákaz zacházení zvláště krutým způsobem či v kontextu ponižování.
- Právo na právní pomoc
 - Policisté nemají povinnost shánět právní pomoc, ale je jejich povinností přiznat součinnost a dovolit zkontaktování se s právní pomocí.

³⁴Srov. čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., ústava České republiky

³⁵Srov. usnesení č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod

³⁶Srov. Wagnerová, E., et al. *Listina základních práv a svobod: komentář*.

³⁷Srov. BARTOŇ, M., et al. *Základní práva*, s. 52

³⁸Srov. Sdělení č. 209/1992 Sb., čl. 5

³⁹Srov. LLP, *Omezení osobní svobody*, článek

- Právo na lékařskou pomoc
 - Právo, které zajišťuje možnost vyšetření od lékaře, kterého si osoba sama zvolí.⁴⁰

1.3.3 Zajištění osoby

Podle § 26 zákona č. 273/2008 Sb. o Policii ČR může policista na 24 hodin omezit na osobní svobodě člověka, který například ohrožuje svůj život či zdraví, nebo je zde důvodné podezření, že takto ohrožuje někoho jiného.⁴¹ Při zajištění mohou policisté člověka umístit do policejních cel, a to podle § 28 zákona č. 273/2008 Sb. o Policii ČR.⁴²

1.3.3.1 Policejní cely

Toto specifické místo využívané podle výše zmíněného zákona spadá pod správu tzv. Pohotovostního a eskortního oddělení, jinak také PEO. Toto oddělení plní nezpochybnitelnou úlohu v rámci Policie ČR, a to při výkonu dohledu u osob, které jsou umístěny právě ve zmíněných policejních celách či při provádění eskortu mezi zařízeními. Za zákonem daných podmínek dozorčí služba zajišťuje ostrahu osob, které jsou umístěny do cel předběžného zadržení, potažmo jejich eskort do zařízení např. vězeňské služby. Při této činnosti PEO úzce spolupracuje jak se státními zastupitelstvími, tak i se soudy a dalšími jinými institucemi, a to i na celorepublikové působnosti. Policisté na PEO mají směny, které mají buď 24 hodin či 12 hodin.⁴³

V rámci umístění osoby do cely je důležité zmínit, že jde o jeden ze zásadnějších projevů omezení osobní svobody. Proto tak musí být činěno vždy jen za zákonem daných podmínek. Při přijetí osoby do cel musí dozorčí služba či jiný policista, který je určen k zabezpečení výkonu ostrahu cel, informovat zajištěnou osobu o právních postupech a důvodech provedení úkonu. Následně nesmí chybět ani prokazatelné sdělení o právech a povinnostech, které náleží osobě omezené na svobodě. Toto musí opět zaznít z úst pověřených osob, které pracují na útvaru PEO.⁴⁴

1.3.4 Zadržení osoby

Podle § 75 a § 76 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, patří zadržení mezi úkony trestního řízení, na které poté může navazovat rozhodnutí o vzetí do vazby. Policista může člověka zadržet za předpokladu, že je osoba obviněná ze spáchání konkrétního trestného činu nebo je podezřelá ze spáchání trestného činu. V těchto případech je zahájeno trestní stíhání. Aby byla osoba vzata do vazby, musí zde existovat riziko uprchnutí, maření skutečností či recidiva trestné činnosti.⁴⁵ Zadržení osoby může

⁴⁰ Srov. Tamtéž

⁴¹ Srov. zákona č. 273/2008 Sb., § 26

⁴² Srov. zákona č. 273/2008 Sb., § 28

⁴³ Srov. POLICIE ČR, *Pohotovostní eskortní oddělení "PEO"*, webové stránky

⁴⁴ Srov. zákona č. 273/2008 Sb., § 33

⁴⁵ Srov. zákona č. 141/1961 Sb., § 75 a § 76

trvat maximálně 48 hodin, poté musí být osoba propuštěna nebo předána další instanci - soudu.⁴⁶

1.3.4.1 Vazební věznice

Pojem vazba je častokrát vnímán jako synonymum pro vězení. Musíme si zde připomenout, že vazba je pouze trestně- procesní zajišťovací prostředek, který dokáže značně nepříjemně omezit svobodu jedince. Naproti tomu vězení je již trestněprávní sankcí, která si bere za cíl odsouzeného potrestat. Vazbu můžeme považovat v latinské terminologii jako ultima ratio čili úplně poslední zajišťovací prostředek, který by se měl využít, než dojde k umístění do vězení.⁴⁷

Na mnohdy chybnou terminologii v kontextu vazební věznice a vězení se upozorňuje již delší dobu. Jde o velký rozdíl mezi těmi to institucemi a lidé by měli znát rozdíl. Bohužel zde čelíme tomu, že se v mnohých odborných diskusích objevuje pouze slovo „věznice“, ale čtenář či posluchač mnohdy nemusí poznat, zda je myšlena vazební věznice či věznice jako taková.⁴⁸

Oproti zajišťování osob se zde nejedná o pravomoc Policie ČR, ale o pravomoc Vězeňské služby České republiky (dále VS ČR). Jde o ozbrojený bezpečnostní sbor České republiky, který má v kompetenci výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody (viz. kapitola Výkon trestu odnětí svobody). VS ČR se řídí zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážích České republiky.⁴⁹

V rámci VS ČR pracujeme také s jinou terminologií pracovních pozic než u Policie ČR, kde byl zmíněn především policista a odpovědná dozorčí služba v kontextu omezení osobní svobody. Zde pracujeme s pojmy, jako je například „dozorčí/ strážný vazební věznice“, kteří pomáhají s nepřetržitým chodem vazební věznice. „Strážný justiční strážce“, jejichž působnost je u soudu. Nedílnou součástí zde ale tvoří naprosto specifický tým lidí, který pomáhá s chodem věznice po lidské stránce. Hovoříme zde o týmu lidí:

- Sociálních pracovníků
- Speciálních pedagogů
- Psychologů
- Vychovatelů
- Adiktologů
- Terapeutů
- Lektorů
- Lékařů a zdravotníků
- A dalších⁵⁰

⁴⁶ Srov. Tamtéž

⁴⁷ Srov. LLP, *Omezení osobní svobody*, článek

⁴⁸ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 46

⁴⁹ Srov. zákon č. 555/1992 Sb.

⁵⁰ Srov. VSČR, *Organizační struktura: vazební věznice České Budějovice*

1.3.5 Zatčení osoby

Podle § 69 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, patří zatčení, podobně jako zadržení, mezi úkony trestního řízení. Zatýkání může provést pouze Policie ČR a to pouze za předpokladu, že soud vydal příkaz k zatčení. Osoba může být zatčena pouze pokud je obviněná z trestného činu, nebo zde existuje důvod, pro který by měla být vzata do vězení (viz výše zmíněné zadržení osoby).⁵¹

1.3.5.1 Věznice

Podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody jsou v České republice vězení rozdělena na dvě hlavní kategorie, a to na věznici s ostrahou a na věznici se zvýšenou ostrahou. Pokud se zaměříme na vězení s ostrahou, můžeme je dále rozdělit podle míry zabezpečení, a to na věznici s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm a s vysokým stupněm.⁵²

Věznice je prostor, kde dochází za pevnými a střeženými zdmi k mnoha mezilidským interakcím každý den. Obyčejný člověk se bez zjevného důvodu do tohoto hlídaného prostoru nedostane, proto zde dochází zejména ke kontaktu mezi vězeňským personálem a vězni (viz. podkapitola Vazební věznice). Za zmínění zde určitě ale stojí i kontakt, ke kterému dochází v mnohonásobně menší intenzitě, ale své místo tu rozhodně mají i orgány činné v trestním řízení. Dále pak kontakt s obhájci, příbuznými a přáteli vězňů, ke kterému dochází při návštěvách. Můžeme zde také zmínit další osoby, jako například pracovníky probační a mediační služby či duchovní z různých církví.⁵³

1.4 Účel trestu

Pokud se zde zabýváme omezením a zbavením osobní svobody a s tím spojených postupů, měli bychom si také položit otázku, co je účelem ukládání trestů, které vedou k omezení osobní svobody ze strany zákona. Odpověď nikdy nebude úplně jednoduchá, protože se často mění v čase a dá se na ní nahlížet hned z několika úhlů pohledu. Současný Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., a tedy hlavní pramen trestního práva, nám jasně nedefinuje, co je účelem trestu. Pokud se ovšem podíváme na Trestní zákoník před kodifikováním stávajícího, můžeme zde nalézt odpověď na to, co je účelem ukládání trestu.⁵⁴ Pokud se tedy zaměříme na Trestní zákon č. 140/1961 Sb., §23 dozvíme se, že účelem trestu není odplata, ale ochrana společnosti před pachateli trestných činů a s tím spojená snaha je vychovat k tomu, aby dokázali vést řádný život.⁵⁵ Jako podpora tohoto tvrzení může posloužit i rozhodnutí Ústavního soudu (ÚS 47/1998) kde bylo naznáno, že trest nesmí být pouhým prostředkem k vyřešení jiných společenských problémů nebo pouhým nástrojem společenských přeměn.⁵⁶

⁵¹ Srov. zákona č. 141/1961 Sb., § 69

⁵² Srov. zákona č. 169/1999 Sb.

⁵³ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 46

⁵⁴ Srov. VICHEREK, R. *Účel trestu*, článek

⁵⁵ Srov. zákona č. 140/1961 Sb., §23

⁵⁶ Srov. nález Ústavního soudu 47/1998

Moderní penologie rozeznává dvě funkce trestu, a to regulativní a vyrovnávací. Regulativní funkce trestu napomáhá s regulací trestné činnosti. V praxi to znamená, že ji pomáhá držet v únosných hranicích. V kontextu regulativní funkce se bavíme o způsobech naplnění funkce: izolace, odstrašení a zacházení (viz kapitola 1.5.3 Zacházení s vězni). Vyrovnávací funkce trestu napomáhá vyrovnat se s trestným činem. Můžeme tuto funkci dále rozdělit na vyrovnání se s obětí trestného činu a vyrovnání se samotného pachatele s trestným činem.⁵⁷

1.4.1 Účel trestu z pohledu utilitarismu

Jak bylo výše zmíněno, na účel trestu může být nahlíženo z více perspektiv. I v rámci samotného utilitarismu je složité vymezit jedinou správnou definici či směr, jakým se vydat. Utilitarismus; etický směr, který hodnotí lidského jednání na úkor toho, kolik dobra a užtku toto jednání způsobí, či naopak kolik zla a bolesti odstraní. I zde existuje spousta proudů, kterými se člověk může vydat a skrze vybraný směr tak nahlížet na celou problematiku. Zde zjistíme, co se skrývá pod jednotlivými utilitárními teoriemi, pod záštitou utilitarismu, které se vážou a soustředí na jednu z možností vysvětlení účelu trestání.⁵⁸

Z podstaty utilitarismu zde nejednáme v rovině, kdy chceme trest v návaznosti na to, že byl spáchán zločin, který je třeba potrestat. Jednáme zde v rovině, kdy uložení trestu znamená příznivější následky, než kdyby tomu tak nebylo. Samotný fakt spáchání zločinu je v tomto případě relevantní k nějakému potrestání. Trest samotný s sebou nese bolest a utrpení, proto s ním musíme nakládat tak, aby nedocházelo k většímu utrpení. Proto si zde můžeme povšimnout, že se k trestu přistupuje s jakousi nezbytností a pouze za předpokladu společenského zájmu.⁵⁹

1.4.1.1 Odstrašující teorie

Jak už napovídá samotný název, jedná se o určité odstrašení od toho mít vůbec samotnou myšlenku stát se potencionálním pachatelem. Jedná se zde o jisté působení na společnost v kontextu prevence a edukace lidí od prvopočátku, než dojde k myšlence či vykonání trestného činu. Člověk by měl být vychováván tak, že by měl mít respekt a povědomí o tom, co bude následovat, spáchá-li trestný čin. Stejně, jako se mění definice a pojetí účelu trestu, i teorie odstrašení se mění. Nyní bychom mohli říct, že se ustálila v rovině lidských práv a humanismu. Na tuto teorii se také můžeme podívat z druhé strany - varianta, že člověk za svůj čin raději bude pykat a bude potrestán, než aby s vědomím svého provinění žil dál bez potrestání.⁶⁰

V nadneseném slova smyslu se tu jedná o druh prevence, a to jak cílené na jednotlivce, tak na celou společnost. U jednotlivce cílíme na vědomí trestu za jeho potencionální čin, ale i na možnost recidivy, u které by byl trest o to nepříjemnější.

⁵⁷ Srov. HÁLA, J. *Penologie*, s.3

⁵⁸ Srov. POSPÍŠILOVÁ, M. *Účel trestání*, s.15-16

⁵⁹ Srov. LATA, J. *Účel a smysl trestu*, s.19

⁶⁰ Srov. Tamtéž, s.19-20

Na širokou společnost cílíme tak, aby se nechovala protiprávně, a zároveň aby před těmito činy nezavírala oči, protože jinak ji také může stihnout trest.⁶¹

Paradoxem této teorie je fakt, že je velice závislá na efektivním fungování orgánů činných v odhalování trestné činnosti. Prevence a šíření povědomí o následujících trestech bude fungovat pouze za předpokladu, že zde nebude existovat povědomí o velice malé šanci na dopadení a následném potrestání.⁶²

1.4.1.2 Nápravná teorie

Nápravná teorie nám opět dává nápořvedu svým názvem a navazuje na teorii předešlou. Pokud totiž dojde k selhání společnosti a vyskytne se zde člověk, který není vychován k tomu mít respekt z postihu, přichází druhá instance, která by toto pochybení měla napravit. Tato pochybení můžeme spatřovat nejen v chybě společnosti, ale taktěž ve výchově, nevzdělanosti anebo jiném faktoru, který tento stav mohl způsobit. Cílem této teorie je náprava, aby mohlo dojít k navrácení do společnosti, kterou tento člověk nebude ohrořovat svým jednáním a možnou recidivou.⁶³

Nápravná teorie si klade za cíl vštípit pachateli vzorce toho, co je a co není dobré, potažmo co ho čeká za nesprávné chování. Těto reedukace by se mělo pachateli dostat ve vězení. Zde se ovšem objevili protichůdné názory ohledně toho, zda vězení naopak nevytváří novou školu toho, jak úkony dělat tak, aby už příště nedošlo k dopadení.⁶⁴

1.4.1.3 Izolující teorie

Izolační teorie následuje po předchozích dvou teoriích a tím je má doplňovat. Jde o jistou formu odstranění pachatele ze společnosti a tím zajištění ochrany této společnosti na přechodnou dobu. V tomto případě tedy mluvíme o výkonu trestu odnětí svobody. Pokud přestane být pachatel nebezpečný a ohrořující společnost a nastane u něj náprava, je možné ho zařadit zpět do společnosti, což koresponduje s utilitarismem.⁶⁵

Tato teorie byla velice oblíbená i v historickém kontextu. Římané měli v oblibě ukládat velice kruté tresty, jako například vyhoštění nepřizpůsobivých mimo Řím, či dokonce trest smrti. V dnešní době je proces vyhoštění mnohem složitější záležitostí a trest smrti je v Evropských zemích striktně zakázán. I tak ještě existují země, kde je trest smrti přípustný, ale i tak je zde velký tlak tento trest celosvětově zakázat.⁶⁶

1.4.1.4 Kompenzační teorie

Jinak také restituční teorie, která se zaobírá újmou, která byla způsobena pachatelem při konání trestného činu. Jak napovídá název, jde o kompenzaci způsobených škod.

⁶¹ Srov. LATA, J. *Účel a smysl trestu*, s. 21-22

⁶² Srov. FILIP, R. *Funkce trestu a trestání v současné společnosti*, s.19-20

⁶³ Srov. LATA, J. *Účel a smysl trestu*, s. 26

⁶⁴ Srov. POSPÍŠILOVÁ, M. *Účel trestání*, s.18

⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 18-19

⁶⁶ Srov. FILIP, R. *Funkce trestu a trestání v současné společnosti*, s. 21-22

Kompenzační teorie naznává chybu v tom ohledu, že ten, kdo dává trest a posuzuje trestný čin je pouze stát a zcela se zde zapomíná na osobu, která mohla také utrpět. Mohlo jít o čin, kde byla zainteresována přímo osoba, nebo její majetek. Tato teorie si dává za cíl, aby se pachatel setkal se svou obětí a odůvodnil své jednání. Následně by se měl pokusil svůj čin nějakým způsobem odčinit a mělo by dojít k jeho vnitřnímu pochopení celého činu a toho, co udělal. Projevení upřímné lítosti je zde považováno za pozitivum.⁶⁷

1.5 Aktuální stav vězeňství v ČR

Důležité je rozhodně i připomenutí, jak si stojí v kontextu vězeňství Česká republika v evropském měřítku. Bohužel v tomto srovnání Česká republika dominuje nelichotivými čísly, v přepočtu vězňů na počet obyvatel. ČR si dlouhodobě přivlastňuje post země, která patří k těm, které mají nejvíce lidí za mřížemi. Podle zpráv Rady Evropy o stavu vězeňství v EU z 05.04.2022 se Česká republika umístila na nelichotivém 7. místě viz obrázek č.3.⁶⁸

Obrázek 3- Míra uvěznění v celé Evropě k 31.01.2021. Zdroj: https://wp.unil.ch/space/files/2022/12/SPACE-I_2021_FinalReport.pdf

⁶⁷ Srov. LATA, J. *Účel a smysl trestu*, s. 29-31

⁶⁸ Srov. Výroční trestní statistika Rady Evropy (průzkum SPACE I) za rok 2021

Momentální situace vězeňství je stále ovlivněna událostmi posledních let. Za poslední čtyři roky měla na situaci vliv celosvětová pandemie Covid- 19. Nyní v roce 2023 můžeme stále pocítovat vliv války na území Ukrajiny a s tím spojené migrační vlny do České republiky. Již za vlády vedené Andrejem Babišem v roce 2020 byla situace v českých věznicích velice napjatá a bylo nutné učinit kroky, které by pomohly s tímto kapacitním problémem. V roce 2020 měl situaci ovlivnit plán na výstavbu nové věznice na Tábořsku - mělo se jednat o zařízení ve Všechově, na místě bývalého letiště. Tato věznice měla pomoci vybudováním nových bezmála 800 míst. Zde již zasahuje pandemie Covid- 19 a plány na novou věznici se nikdy nerealizovaly.⁶⁹

Díky pandemii Covid- 19 se podle statistik méně kradlo, ale na druhou stranu i soudilo. Díky těmto klesajícím hodnotám by se dalo říct, že se situace vyřešila sama viz. obrázek č.4.⁷⁰

Jak se vyvíjely počty vězňů v ČR:	
2011	22 964
2012	23 608
2013	16 645 (výrazný pokles v důsledku amnestie)
2014	18 664
2015	20 886
2016	22 481
2017	22 564
2018	21 947
2019	21 487
2020	20 344

Obrázek 4- Vývoj počtů vězňů v ČR. Zdroj: <https://advokatnidenik.cz/2022/08/23/ministerstvo-spravedlnosti-predstavilo-vyrocní-statistickou-zpravu-za-rok-2021/>.

Na obrázku č. 4 vidíme vývoj mezi roky 2019 a 2020, kdy došlo ke značnému poklesu vývoje v počtu vězňů. Jednalo se o snížení počtů bezmála o 1 143 vězňů.⁷¹

Ministerstvo spravedlnosti ve své výroční statistické zprávě za rok 2021 představilo hned několik pohledů zaujímající postavení k situaci v českých věznicích. Náměstek pro řízení sekce vězeňství a resortní kontroly PhDr. Petr Dohnal se vyjádřil k situaci velice skepticky. Podtrhl fakt, že klesající trend počtu vězněných osob je dávno za námi, a čísla naopak opět stoupají. Navíc zdůraznil i aktuální zvedající se čísla odsouzených žen a nově i rapidně stoupající čísla odsouzených cizinců.⁷²

⁶⁹ Srov. NOVOTNÁ, K. *Vězňů je moc*, článek

⁷⁰ Srov. České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva

⁷¹ Srov. Tamtéž

⁷² Srov. České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva

V květnu 2022 byla česká vězení naplněna na 93,8 %, což odpovídá zhruba 18 886 lidí za mřížemi, z toho některá vězení překračovala svou kapacitu bezmála o 14,7 %. V srpnu 2022 byla kapacita českých věznic naplněna na 96,17 %.⁷³ K těmto číslům se v roce 2022 vyjádřil i mluvčí Ministerstva spravedlnosti Vladimír Řepka, který situaci komentoval tak, že od roku 2022 můžeme zaznamenat vzestupnou tendenci u počtu odsouzených, a to asi o 86 odsouzených za jeden měsíc. Tato situace dle slov Řepky žádá navýšení kapacit věznic, nebo razantní kroky v rámci legislativy a příslušných zákonů. Jde o to, aby pobyty odsouzených byly kratšího rázu a aby byly spíše posílené a využívané tresty alternativní čili domácí vězení nebo peněžitě tresty u nenásilných činů.⁷⁴

1.5.1 Koncepce vězeňství do roku 2025

Výše bylo ukázáno s čím Česká republika momentálně bojuje v kontextu vězeňství, ale už v roce 2016 tehdejší ministr spravedlnosti Robert Pelikán a tehdejší šéf Vězeňské služby Petr Dohnal, nynější vrchní ředitel sekce vězeňství a resortní kontroly na Ministerstvu spravedlnosti, představili novou koncepci vězeňství. Koncepce vězeňství do roku 2025 - jinak také NKV, obsahuje velice ambiciózní cíle, které představíme a které by měly zároveň být i odpovědí na aktuální témata, která se řeší do dnes. Máme na mysli témata týkající se stále se zvyšující recidivy i dlouhodobý cíl, jak lépe naložit s místy ve věznicích. Jednalo se o historicky první koncepci, která pojala vězeňství v širším slova smyslu, a ne zaměřenou jen na Vězeňskou službu ČR.⁷⁵

NKV má určené 3 hlavní cíle:

1. Vytvoření dobře fungujícího prostředí splňujícího standardy vězeňství a zároveň v kontextu prevence kriminality, postpenitenciární péčí, sociální a vzdělávací sférou s jasným cílem začlenění odsouzeného do společnosti.
2. Nápravu odsouzených sjednávat na základě individuálně sestavených postupů, které vedou ke snížení recidivy v životě odsouzeného, ... v zájmu zajištění ochrany občanů.
3. Zajistit tak moderní a udržitelný systém vězeňství, který bude odpovídat 21. století a bude konkurence schopné s jinými vyspělými státy.⁷⁶

V podstatě se zde dozvídáme o důležitosti zacházení s vězni tak, aby pro ně samotný trest nebyl jen čekání za branami věznice, ale aby to byl čas smysluplně využit k možnosti nápravy takového jedince. Toto zacházení můžeme definovat, jako soubor aktivit, jehož cílem je motivace vězně (možnost společensky hodnotných a osobitých výzev) k sebepoznávání a zejména sebevzdělávání se, aby si tak mohl sám zvýšit kvalitu života a šance po propuštění- zejména tak snížit šance hrozící recidivě a zvýšení šance na reintegraci.⁷⁷

Dále bylo sestaveno 9 podskupin, které mají vést k naplnění hlavních cílů NKV:

1. Zaměstnávání
2. Vzdělávání

⁷³ Srov. NOVOTNÁ, K. *Věznů je moc*, článek

⁷⁴ Srov. Tamtéž

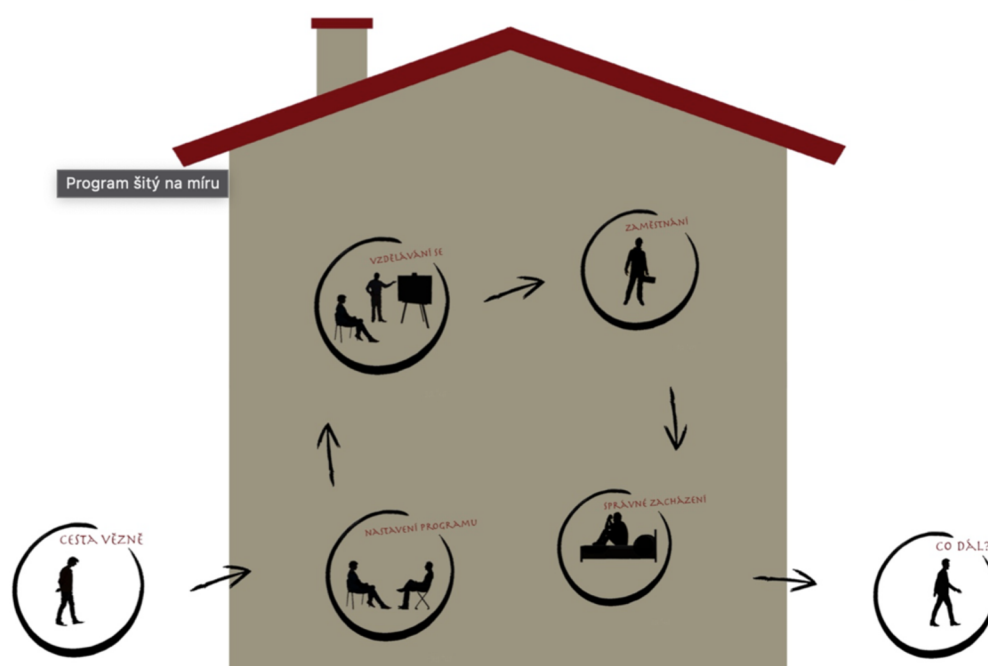
⁷⁵ Srov. VSČR, *Koncepce vězeňství do roku 2025*, s. 3-4

⁷⁶ Srov. Tamtéž

⁷⁷ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 45

3. Bezpečnost
4. Programy zacházení a SARPO
5. Drogy a další závislosti
6. Zdravotnictví
7. Financování vězeňství
8. Resocializace, prevence a postpéče
9. Legislativní změny v kontextu vězeňství⁷⁸

V reálu by to tedy mělo fungovat tak, že by každý vězeň měl nejprve projít individuálním rozhovorem, kde by mu byl vybrán individuální program, ve kterém se bude dál rozvíjet a naplňovat dané cíle viz obrázek č.5. V závěru by se mělo jednat o velký přínos v reintegraci osoby zpět do společnosti.⁷⁹

Obrázek 5- Cesta vězně- Nová koncepce v praxi. Zdroj: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>.

V kontextu Nové koncepce vězeňství 2025, která byla představena výše, se objevují názory ohledně nedostatečného zohledňování sociálních pracovníků. NKV podtrhuje spoustu bodů spojené s individuálností a stejně působícím přístupem. Sociální pracovník zde figuruje jako prostředník mezi prostředím odsouzeného a například jeho rodinou. Je zde opět jen přiloženo na bedra sociálním pracovníkům, kteří se už tak musí orientovat ve vězeňském prostředí nad rámec svých dovedností, aby jejich práce byla přínosná. Bohužel se zde vracíme ke stránce financování zařízení a s tím spojených úskalí.⁸⁰

⁷⁸ Srov. VSČR, *Koncepce vězeňství do roku 2025*, s. 4-7

⁷⁹ Srov. MSČR, *Koncepce vězeňství*, článek

⁸⁰ Srov. VSČR, *Sociální práce ve vězeňství*, článek

1.5.2 Vězeňské klima

V kontextu předešlé kapitoly o NKV se můžeme dále porozhlédnout po dalších evropských zemích, které se rozhodly jít cestou humánnějšího vězeňského systému. Jedná se o mnoho evropských zemí, které jsou ovlivněny hned několika evropskými institucemi, jako je například Rada Evropy a Evropská unie, které projevují zásadní odhodlání jít již zmíněnou humánnější cestou vězeňství, ve které není odsouzení používáno k působení další bolesti, ale místo toho má přispívat co nejvíce ke změně a reintegraci vězňů do komunity.⁸¹

Jako jeden ze zásadních důkazů může posloužit fakt, že státy Evropské unie nepoužívají trest smrti k potrestání i těch nejhorších zločinů. Tomuto rozhodnutí předcházelo mnoho důvodů, proč tak uničit. Jeden z faktorů, na který by se nemělo zapomínat je i tradiční křesťanské páté přikázání, jímž je „Nezabiješ!“. Lidé v naší společnosti se, bohužel, dopouštějí opravdových hrůz ať už jde o vraždy, loupeže nebo znásilnění. Za takové činy dostávají pachatelé ty nejděšší tresty. Můžeme se na to dívat jako na potrestání pachatele za svůj čin, ochrana společnosti od lidí, kteří jsou schopni takových činů. Na druhou stranu na to můžeme nahlížet jako na šanci, kdy má pachatel dostatečný čas na to dojít k pozitivní změně svého chování.⁸²

Jedním z možná nejdůležitějších faktorů humánního vězeňského systému je udržení bezpečí, které podporuje vězeňské klima. Obecně se má za to, že jde o utváření prostředí, které má určitý charakter a může tak znatelně ovlivňovat pohodu a chování odsouzených během pobytu ve vězení. Vězeňské klima můžeme dále rozvinout jako pojem, který zastřešuje sociální, organizační, emocionální a fyzické charakteristiky nápravného zařízení, jak toto prostředí vnímají odsouzení i zaměstnanci. V průběhu let se zde identifikovaly primární domény, kterými by se mělo zabývat vězeňské klima:

1. Vztahy ve vězení
2. Bezpečí a pořádek
3. Kontakt s vnějším světem
4. Vězeňská zařízení
5. Smysluplné aktivity a autonomie⁸³

Tyto domény souvisejí se vztahy ve věznici, a to nejen s personálem a spoluvězni, ale také se schopností udržovat vztahy s okolním světem. Domény také souvisejí jak s množstvím vězeňských zařízení, tak i s činnostmi, jako například sport, knihovna nebo jiné aktivity, kterými zařízení disponuje. Jsou zde zohledněna pravidla, kterými se řídí chování, a rozsah, v jakém si vězni mohou zachovat určitou svobodu učinit rozhodnutí a pohybovat se po věznici. Za podmínek vážné přeplněnosti a rozpočtových omezení může být velice náročné udržovat bezpečné a podněcující vězeňské prostředí. Musíme si uvědomit, že věznice jsou komplexní systémy, ve kterých dochází ke spojování různých psychologických, sociálních a kulturních prostředí naráz. Tito lidé se často integrují ve vysoce omezeném a už tak deprivovaném prostředí. Z tohoto pohledu můžeme toto prostředí vyhodnotit jako velice stresující. Mimo jiné zde může docházet

⁸¹ Srov. BOSMA, A. Q.; et al. *Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment*, článek

⁸² Srov. HÁLA, J.; et al. *Que vadis poena*, s. 33

⁸³ Srov. BOSMA, A. Q.; et al. *Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment*, článek

k tomu, že pravidla ve věznici jsou příliš omezující a zakazují chování, které by za jistých předpokladů mohlo být považováno za legální a přijatelné. Vzhledem k tomu, že jakákoliv odchylka od kteréhokoli z pravidel, které upravují chování ve vězení, je automaticky považována za špatné chování, vede k faktu, že fungování v takovém prostředí může být velice obtížné. A to zejména pro tu skupinu lidí, která měla již dříve problémy s dodržováním společenských pravidel. Následující studie také začaly upozorňovat na význam vězeňského klimatu ve vztahu k přizpůsobení se věznici, výskyt fyzického či verbálního pochybení, nebo držení kontrabandů.⁸⁴

Je samozřejmé, že udržování pořádku pro nápravné zařízení je důležité ba dokonce primární, protože opak představuje riziko pro bezpečnost a samotný chod zařízení, ohrožuje blaho zaměstnanců a ostatních vězňů. Špatné chování dále ohrožuje efektivitu organizace a zvyšuje tak institucionální náklady. Důležité je i připomenutí, že špatné chování může ovlivňovat dobu, kterou odsouzený stráví ve vazbě. Bylo zjištěno, že vězni, kteří se během uvěznění chovali špatně, měli větší pravděpodobnost, že budou po výkonu trestu opět pokračovat v trestné činnosti.⁸⁵

1.5.3 Zacházení s vězni

Ústředním pojmem v penologii, což je věda o trestech a trestání, je pojem zacházení.⁸⁶ S tímto pojmem souvisí tzv. penitenciární péče, kterou je možné definovat jako přístup, skrze který by mělo být zacházeno s osobou ve výkonu trestu odnětí svobody nebo při výkonu vazby. Pojem penitenciární nás informuje o tom, že se jedná o zvláštní přístup a zacházení zaměřené na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, či ve vazbě. Tento přístup mohou ve vězení i mimo něj poskytovat sociální pracovníci, speciální pedagogové, kurátoři a mnoho jiných pracovníků z oboru zabývajících se sociální prací.⁸⁷

Jde o péči, která využívá moderních poznatků a způsobů, jak jednat s člověkem, který se ocitne za mřížemi. Penitenciární péče pracuje s moderními diagnostickými metodami a dodržováním individualizace při formování programu zacházení pro vězně. To následně vězně připravuje k procesu propuštění na svobodu. Z toho vyplývá, že samotný proces příprav na propuštění a následný život na svobodě začíná dnem nástupu do zařízení. Cílem je tedy zjevná resocializace, náprava a následná reintegrace vězně do života na svobodě.⁸⁸

Samozřejmě jsou zde výjimky, kdy do vězení nastoupí člověk, který je odsouzený na doživotí a dá se předpokládat, že nikdy nebude propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody. Ani na ně moderní přístup nezanevřel a probíhají s nimi stejné programy se speciálním zaměřením. Není to tím, že by systém zanevřel na tyto vězně, či na ty, u kterých je vysoká míra předpokladu recidivy. Není možné na tyto lidi rezignovat, a to ani na jejich nápravu. Je za potřebí intenzivně pracovat se všemi odsouzenými

⁸⁴Srov. BOSMA, A. Q.; et al. *Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment*, článek

⁸⁵Srov. Tamtéž

⁸⁶Srov. HÁLA, J. *Penologie*, s. 1-3

⁸⁷Srov. Srov. ZAJÍČKOVÁ, D., I. *Penitenciární a postpenitenciární péče*, s. 9

⁸⁸Srov. NEDVĚDICKÝ, K. *Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky*, článek

a utvrzovat tak v nich jejich patřičné místo ve společnosti, když budou chtít svůj život napravit.⁸⁹

Celkově je pojem penitenciární velmi široký a skrývá se zde mnoho oborů. Nalezneme zde od penitenciárního práva, psychologie, pedagogiky i například penitenciární psychohygienu. Tu bychom mohli definovat jako soubor pravidel a doporučení k zachování duševního zdraví osob, které se nacházejí za branami vazby či věznice.⁹⁰

1.5.4 Postpenitenciární péče

Samotný název nám může napovědět, že se jedná o následnou péči, která přímo navazuje na předešlou penitenciární péči. Jedná se zde tedy o péči, která nastupuje po propuštění z vězení či vazby. Aktivita a metody jsou v tom to případě zaměřeny na kritické působení faktorů, které by mohly vést k recidivě. Mluvíme zde o podpoře týkající se bydlení, chování, získání stabilního pracovního místa, vyvarování se dluhové pasti, vzdělání či rekvalifikace a samozřejmě stabilní rodinné zázemí.⁹¹

V kontextu postpenitenciární se jedná zejména o státní i nestátní neziskové organizace a subjekty, které působí v rámci církví či náboženských skupin. Tato péče je taktéž zaměřena na nasměrování vězně k jinému životu, a to životu bez kriminality. Penitenciární a postpenitenciární péče by měly jít ruku v ruce a navazovat na sebe. Již bylo zmíněno, že postpenitenciární péče je složena z aktivit a nasměrování hned několika různých subjektů. Ať už zde hraje roli státní správa, církevní skupiny či samotné neziskové organizace, může zde docházet k překrývání se, a to v rámci jednoho cíle- reintegrace. Neexistuje zde žádný plán, který by vytyčoval jednotlivé odpovědnosti, ani komplexní mapa strategií. Proto je důležité mluvit a připomínat si absenci tohoto meziresortního koncepčního dokumentu, který zde chybí.⁹²

Jedná se o přípravu již v trestu odnětí svobody, ale role probační a mediační služby (PMS) či role sociálních kurátorů by měla počítat i s tzv. šokem ze svobody; tedy zajištění co možná nejplynulejšího přechodu z vězení do života.⁹³

1.5.5 Sociální práce ve vězeňství

Sociální práce ve vězeňství je specifická odborná multidisciplinární disciplína, která aplikuje poznatky z mnoha různých společenských oborů. Sociální pracovník ve věznici napomáhá k pozvolnému přechodu mezi postem odsouzeného do běžného života. Sociální pracovník zde neustále kooperuje s ostatními příslušníky věznice, nejen s klienty tohoto zařízení. Jde o blízkou spolupráci s pracovníky státní správy, neziskovými organizacemi (viz níže) či organizacemi církevního charakteru.⁹⁴

⁸⁹ Srov. Tamtéž

⁹⁰ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 47

⁹¹ Srov. ZAJÍČKOVÁ, D., I. *Penitenciární a postpenitenciární péče*, s. 9

⁹² Srov. NEDVĚDICKÝ, K. *Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky*, článek

⁹³ Srov. Tamtéž

⁹⁴ Srov. VSČR, *Sociální práce ve vězeňství*, článek

Sociální práce je zde zaměřena na potřeby, kdy se jedná zejména o rodinné, pracovní, bytové, finanční a podobné problémy, kterým odsouzený člověk musí čelit při propuštění. Je zde velký rozdíl, oproti běžné praxi, ohledně harmonogramu služeb. V běžném světě bez omezení si jedinec může najít úřední hodiny a podle nich se orientovat. Oproti tomu ve věznici jsou nastavené dny v týdnu a přesné hodiny, které jsou vyhrazené k tomu, aby se odsouzený dostavil k pohovoru se sociálním pracovníkem. Důležité je zde zmínit nástrahy a faktory, které ztěžují tuto práci. Pracovník zde čelí velice specifické cílové skupině, která se svým jednáním dostala do vězení, kde se musí přizpůsobit nastavenému režimu, který nemusí svědčit každému. Pracovník zde může čelit agresi a manipulaci ze strany odsouzených, různým duševním chorobám a závislostem. Tyto faktory mohou být ještě rychlejším spouštěčem syndromu vyhoření, který je již tak hodně skloňován v kontextu sociální práce.⁹⁵

Sociální práce je ve vězeňství také nedílně spojená i s penitenciární a postpenitenciární péčí (viz kapitola 1.5.3 Zacházení s vězni). V sociální práci a vězení jde především o vliv nestátních neziskových organizací tzv. NNO. Tyto organizace nabízejí své služby ve vězení skrze zmíněné sociální pracovníky. Vazební věznice v Českých Budějovicích takto spolupracuje hned s několika NNO. Nejčastěji se jedná o pomoc ohledně otázek bydlení a hledání práce po propuštění. Tato konkrétní vazební věznice nejčastěji spolupracuje s NNO⁹⁶:

- **Mezi proudy o.p.s.**
 - Organizace založená za účelem podpory lidí z Českých Budějovic, kteří se ocitli v tíživé životní situaci. Cílem organizace je pomoc se osamostatnit natolik, aby nadále klienti nepotřebovali pomoc této organizace. Zaměřují se zejména na pomoc s hledáním dlouhodobého a stabilního bydlení, taktéž pomoc s hledáním zaměstnání a s tím spojená finanční gramotnost. Dále jak se starat co nejlépe o domácnost a jak co nejlépe vycházet se svým okolím.⁹⁷
- **Charita České republiky**
 - Jedná se o nejstarší dobročinnou organizaci s celostátní působností v České republice. Taktéž se jedná o největší nestátní organizaci, která poskytuje sociální a zdravotní služby. Tuto síť tvoří bezmála 300 Charit, a to různých velikostí. Od nejmenších farních, až po jedny z největších diecézních či největších arcidiecézních.⁹⁸
- **Fokus Praha z.ú.**
 - Již přes 30 let pomáhá Fokus lidem, kterým život sužuje vážné duševní onemocnění. Posláním této NNO, která vznikla jako jedna z prvních neziskových organizací, je pomoc a podpora lidí s duševním onemocněním. Pro tuto cílovou skupinu organizace nabízí komplexní komunitní péči v jejich specializovaných centrech, kde je poskytována jak sociální, tak i zdravotní péče. Důležité je, že se tato

⁹⁵ Srov. SP, *Sociální pracovník ve věznici*, příspěvek

⁹⁶ Srov. VSČR, *Spolupráce s nevládními organizacemi*, příspěvek

⁹⁷ Srov. Mezi proudy o.p.s., *Služby*, webové stránky

⁹⁸ Srov. Charita České republiky, *Služby*, webové stránky

organizace snaží vzdělávat společnost ohledně povědomí o duševních nemocech a věnuje se taktéž odborným činnostem.⁹⁹

- **Volonté Czech o.p.s.**

- Organizace, která v České republice působí již přes 20 let a jejímž cílem je pomoci lidem, kteří se ocitnou v tíživé životní situaci. Zaměřují se na dluhové a právní poradenství. Při těchto schůzkách se tým odborníků individuálně zaměřuje na daný případ klienta a snaží se s klientem najít tu nejvhodnější variantu pomoci k novým lepším začátkům. Dále tato organizace zajišťuje i možnosti rekvalifikačních a vzdělávacích kurzů, které tak zajišťují větší šance na trhu práce a zároveň získání nové profesní a celkově nové dovednosti do života.¹⁰⁰

- **AL PASO Vysočina**

- Terénní program, který je přímo zaměřen na osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody, nebo které již mají záznam v rejstříku trestů a potřebují pomoci. Posláním této organizace je pomoc s reintegrací do společnosti a předcházení rizikovému způsobu života. Zaměřují se tedy především na předcházení recidivě a vyloučení těchto osob ze společnosti. Organizace taktéž aktivně vyhledává osoby blízké lidem ve vězení či s trestnou minulostí, které vedou obdobný život, nebo jsou tímto životem přímo ohroženi.¹⁰¹

Za nejdéletrvající spolupráci zde považují spolupráci s NNO Prevent 99 z.ú., která ve vazební věznici v Českých Budějovicích poskytuje službu v rámci adiktologické pomoci. Sociální pracovníci pravidelně docházejí na individuální rozhovory se svými klienty.¹⁰² Je zde pozitivní vliv na klienty, kteří pokračují v této spolupráci i po převozu do jiné věznice či po propuštění do běžného života. Dále je žádoucí zmínit i dlouhodobou spolupráci s Dobrovolnickým centrem Diecézní charity v Českých Budějovicích, která nabízí vězněným osobám zapojit se do projektu „Vězeňská korespondence“.¹⁰³

- **Vězeňská korespondence**

- Jedná se o jeden z projektů, který vznikl po revolučních změnách v České republice. Patří do sítě s názvem „Pomoc vězňům“. Autorkou se stala JUDr. Helena Brabencová, která z vlastní iniciativy odstartovala trend psaní prvních dopisů vězňům. Cílem těchto dopisů je průběžná motivace lidí ve vězení k práci na sobě a ke zvýšení motivace být lepším po samotném propuštění. Dalším z cílů je i motivace k rychlejší reintegraci do společnosti.¹⁰⁴

S rozvojem sociální práce se rozvíjí i nabídka NNO, a proto v roce 2021 došlo k sjednání nové spolupráce s NNO Centrum podpory podnikání o.p.s., která se zaměřuje

⁹⁹ Srov. Fokus Praha z.ú., *Služby*, webové stránky

¹⁰⁰ Srov. Volonté Czech o.p.s., *Služby*, webové stránky

¹⁰¹ Srov. AL PASO Vysočina, *Služby*, webové stránky

¹⁰² Srov. Prevent 99, *Služby*, webové stránky

¹⁰³ Srov. VSČR, *Spolupráce s nevládními organizacemi*, příspěvek

¹⁰⁴ Srov. KUBEŠOVÁ, K. *Dobrovolnický program Vězeňské korespondence*, článek

na postpenitenciární péči. Tato organizace naváže kontakt s odsouzeným již během VTOS. Odsouzenému je přiřazen mentor, který se snaží klienta za mřížemi připravit na proces propuštění až po jeho reintegraci zpět do společnosti.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Srov. VSČR, *Spolupráce s nevládními organizacemi*, příspěvek

2. Praktická část

2.1 Cíl práce

Cílem diplomové práce je zhodnocení psychologických aspektů při omezení osobní svobody z výzkumu Ouředníkové a porovnání těchto výsledků s názory osob, které mají profesní zkušenosti v této praxi.¹⁰⁶

1. Tzv. Druhý život
2. Agrese
3. Šikana
4. Sebevražedné jednání
5. Sebepoškozování
6. Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek
7. Omezení sociálního kontaktu
8. Psychologický aspekt pandemie Covid- 19

V kontextu událostí, ke kterým došlo od roku 2019, je přidán i osmý bod, a to psychologický aspekt, který sebou nesla celosvětová pandemie Covid- 19.

¹⁰⁶ OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 48-78

3. Metodika

3.1 Strategie výzkumu

Pro zpracování praktické části diplomové práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Kvalitativní výzkumná strategie byla zvolena kvůli lepší adaptaci na původní výzkum, který vznikl stejným způsobem, a na který praktická část této diplomové práce navazuje.

Kvalitativní výzkumná strategie je zvolena s ohledem na hlubší proniknutí v problematice. Zaměřuje se na delší a zejména intenzivnější kontakt ve zvolené problematice, kterou osoby zažívají. Tyto osoby nám díky kvalitativní strategii reflektují jejich pohled a názor, který získaly, a tím nám dávají kvalitnější a hlubší zpětnou vazbu. Zároveň tím získáváme mnohonásobně větší porozumění konkrétního sociálního fenoménu či lidského jevu, který se v dané problematice může nacházet.¹⁰⁷

Kvalitativní výzkumnou strategii bychom si měli představovat jako proces, kterým se snažíme najít a zejména porozumět určitému lidskému či sociálnímu jevu prostřednictvím toho, že na člověka nahlížíme jako na celostní osobu, kterou necháváme promlouvat nebo jí pozorujeme v jejím přirozeném prostředí. Z toho nám pak vyplývá holistický čili komplexní obraz.¹⁰⁸

3.2 Použití metody a techniky sběru dat

Pro diplomovou práci byla využita metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Technika rozhovoru jako takového patří mezi nejvýhodnější techniky, které můžeme využít v kontextu kvalitativní výzkumné strategie. Otázky, z nichž tvoříme osnovu našeho interview, si vytvoříme dopředu v kontextu zvoleného cíle, samotné problematiky a literatury, kterou jsme se zabývali v rámci příprav k samotnému výzkumu.¹⁰⁹

Polostrukturovaný rozhovor, tedy částečně řízený, v sobě ukrývá výhody strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru, které můžeme následně využít a těžit z nich. Nemusíme se zde striktně držet připravené osnovy, která byla stanovena ještě před proniknutím do dané problematiky. Můžeme zde využívat možnosti doptávání, a tak se flexibilněji adaptovat na prostředí osoby, a tím i samotné problematiky.¹¹⁰

Co se týká metody dotazování, můžeme zde spatřovat zásadní výhodu v bohaté interakci během samotného rozhovoru. Díky této metodě a výše popsané technice můžeme bezprostředně reagovat na nové skutečnosti, které zjistíme během rozhovoru. Tím se nám ještě více umocňuje efektivita celkového sběru dat. Dále můžeme spatřovat výhodu a přínos v tom, že díky informačním technologiím takto postavený výzkum

¹⁰⁷ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*, s. 438

¹⁰⁸ Srov. CRESWELL, J.; et al. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, s. 300

¹⁰⁹ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*, s. 50

¹¹⁰ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 221

můžeme přenést i do online prostředí a zprostředkovat ho tak skrze nejrůznější platformy na internetu.¹¹¹

Okruhy zvolených témat, a následně vytvořené otázky k výzkumu v této práci, byly stanoveny na základě zvolených kategorií výzkumu Ouředníkové, na který tato práce navazuje a porovnává jej.

3.3 Vlastní sběr dat

S výše uvedenými metodami a technikami tohoto výzkumu byla získána data od komunikačních partnerů. Jednotlivé rozhovory trvaly v rozmezí 50 - 70 minut. Konaly se po předchozí domluvě s jednotlivými komunikačními partnery podle jejich časových možností. Před započítím výzkumu byly připraveny okruhy a otázky, viz výše. Schéma rozhovoru bylo rozděleno do jednotlivých částí:

1. Identifikátory – osobní informace potřebná pro výzkum (viz tabulka 1)
2. Seznámení se záměrem výzkumu
3. Hlavní okruhy a otázky
4. Prostor pro komunikačního partnera k případným dotazům

3.4 Vyhodnocování dat

Při rozboru získaných dat byla použita metoda otevřeného kódování. V tomto procesu záměrně vyhledáváme specifické a převážně dominující témata, kterým potom přiřazujeme označení a tím i následný seznam kódů, které se dále třídí.¹¹²

V tomto výzkumu již pracujeme s kódy, které Ouředníková označila za výsledné kategorie a dopodrobna je rozepsala ve svém výzkumu.¹¹³

3.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří osoby s dlouholetou praxí ve vězeňství, u Policie ČR nebo sociální práci, zaměřenou právě na vězeňství. Při výzkumu byl dán důraz na různorodost profesních zkušeností v kontextu omezení či zbavení osobní svobody. Podmínkou pro rozhovor do tohoto výzkumu byla nejen profesní zkušenost, ale zejména tato zkušenost definována minimálně jedním rokem působením v tomto oboru.

V tomto výzkumu bylo taktéž využito, v případě sociálních kurátorů, metody tzv. sněhové koule neboli metoda nabalování (taktéž známá jako snowball sampling). Metoda je specifická tím, že nám během získávání informací od jednoho komunikačního partnera tatáž osoba doporučí nové kontakty ze svého okolí, které splňují podmínky cílové skupiny, jaké jsme si nastavili pro výzkum.¹¹⁴

¹¹¹ Srov. LORENC, M. *Závěrečné práce, metodika*

¹¹² Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*, s. 428

¹¹³ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*

¹¹⁴ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 223

3.6 Etika výzkumu

Pokud se zaměřujeme na výzkum do detailu, nesmí zde chybět ani jeho etická stránka. Na prvním místě nám jde o to, aby výzkum neohrozil v žádném směru naše komunikační partnery. Můžeme zde mluvit v rámci psychické, sociální a jiné rovnováhy.¹¹⁵

V návaznosti na toto téma je také důležité brát v potaz tzv. emoční nebezpečí. Ve výzkumu se častokrát jedná o velice citlivá témata, která se dotýkají závislosti, sebepoškozování či smrti. Je důležité brát taková nebezpečí v potaz a dát komunikačním partnerům prostor k tomu se uvolnit a mluvit o svých pocitech.¹¹⁶

Tím bychom také mohli navázat na význam soukromí. Musíme brát v potaz, že je v mnoha ohledech těžké otevřít se a jistým způsobem důvěřovat výzkumníkovi. Proto by soukromí mělo zůstat naši hlavní prioritou při rozhovorech a zároveň bychom měli respektovat rozhodnutí ohledně citlivých témat.¹¹⁷

Před začátkem všech rozhovorů byl komunikačním partnerům představen výzkum, a to v rámci úvodního slova. Všem komunikačním partnerům byla představena i prioritita tohoto výzkumu, a to anonymní a bezpečné zacházení s materiály, které byly pořízeny během rozhovorů. Taktéž byli všichni komunikační partneři informováni o možnosti zastavení průběhu rozhovoru, pokud by se jednalo o téma jim citlivé a nepříjemné. S tím souvisí i možnost odstoupení z výzkumu, pokud by se jednalo o závažný důvod, ze kterého by plynulo, že nadále nemohou participovat na výzkumu.

V následující tabulce č. 1 se nachází všechny získané identifikátory komunikačních partnerů, které byly vyhodnoceny, jako důležité pro tento výzkum. V tabulce se nachází pohlaví, pracovní postavení a léta působení v oboru vězeňství.

¹¹⁵ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 117

¹¹⁶ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*, s. 428

¹¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 430

Tabulka 1- Základní identifikátory o komunikačních partnerech

Komunikační partner	Pohlaví	Pracovní postavení	Léta praxe v oboru vězeňství
KP- 1	Muž	Sociální kurátor	2 roky
KP- 2	Muž	Vedoucí PEO	5 let
KP- 3	Muž	Vězeňský psycholog	18 let
KP- 4	Žena	Sociální kurátorka	7 let
KP- 5	Žena	Dozorkyně	25 let
KP- 6	Žena	Vyjednavačka	11 let

Zdroj: Vlastní výzkum

4. Dopady na psychické zdraví při omezení osobní svobody

Žijeme ve společnosti, kde existuje mnoho nástrah (např. kriminalita), které ovlivňují běžný chod našich životů a jejich bezpečnost. Každý den čelíme znepokojivým zprávám. Jsou to zprávy, které na nás v běžném životě útočí, mnohdy i nevědomky ze sociálních platforem. Zprávy o různých zločinech, které ve společnosti vedou ke smrti, invaliditě a dalším fyzickým či psychickým zraněním. Trestné činy jsou výsledkem různých důvodů a motivací, může se jednat o problémy, jako je nezaměstnanost, nízká úroveň vzdělání, rodinné a manželské neshody, sociální síť jako spouštěče kriminality, užívání omamných a psychotropních látek/alkoholu, antisociální postoje, nefungující sociální vazby, osobní a emocionální faktory či osobností a psychické poruchy. Životní prostor hraje pro lidské fyzické a psychické zdraví důležitou roli. Pokud dojde k jakémukoli omezení či narušení tohoto prostoru, může dojít ke zvýšené zranitelnosti jedince. Pojem „vězení“ je pro mnoho lidí synonymem obtížných podmínek, často interpretovaných jako děsivé, temné a nebezpečné prostředí, kde mnohdy nejsme daleko od reality. Vězeňské prostředí je jedinečné prostředí s vlastními podmínkami a též jedinečnými vlastnostmi. Obecně je vězení bráno jako jedno z nejvíce stresujících míst pro každého člověka.¹¹⁸

Studie psychologických a behaviorálních složek u vězňů je jedním z hlavních témat v hledáčku psychologů a odborníků na společenské vědy. Jak jsme již řešili výše, vězeňské prostředí je unikátní prostředí, kde se může realizovat spousta nejrůznějších a velice specificky zaměřených výzkumů. Celosvětové průzkumy ukazují, že více než 10,1 milionu¹¹⁹ lidí je po celém světě ve vězení, což zdůrazňuje naléhavost a důležitost vyšetření jejich fyzického a psychického zdraví.¹²⁰

Výzkumy ve věznicích ukázaly, že fyzické a psychické poruchy jsou mnohem častější u vězňů ve věznicích než u běžné populace. Nejméně polovina těchto lidí má poruchy osobnosti, minimálně jeden milion z nich trpí závažnými psychiatrickými poruchami, jako například poruchy nálad, posttraumatická stresová porucha, psychóza a téměř všichni trpí poruchami přizpůsobení se v důsledku nepřetržitých stresových stavů.¹²¹ Několik tisíc vězňů ročně spáchá sebevraždu; 89 % z nich má příznaky deprese a 74 % má fyzické příznaky stresu, což je opět více při srovnání s běžnou populací. Dále výzkumy ukazují, že odsouzení má negativní vliv na vězně, a to zejména na mladé lidi. Fakt, že musí opustit rodinu, zaměstnání, společenský život, zvyšuje sklon k páchání trestné činnosti ve vězení.¹²²

Odsouzení ve větším měřítku odráží některé hodnoty společnosti. Stále bychom měli mít na paměti a připomínat, že jsou stále nedílnou součástí lidské společnosti, a to bez ohledu na typ zločinu, za který byli zatčeni a odsouzeni. Většina odsouzených

¹¹⁸ Srov. BAYBUTT, M.; et al. *Growing health in UK prison settings*, článek

¹¹⁹ Pozn. Tato informace je z roku 2021, kdy citovaný zdroj vznikl.

¹²⁰ Srov. GEE, J.; et al. *Psychotherapy and despair in the prison setting*, článek

¹²¹ Srov. KHORSRAVI, M. *The mediating role of alexithymia in the association between attachment styles and borderline personality symptomatology*, článek

¹²² Srov. FAZEL, S.; et al. *Mental health of prisoners: prevalence, adverse outcomes, and interventions*, článek

trpí duševními poruchami, které mohou být zakořeněny ve fyzických problémech, vyvolány rodinou anebo vyvolány samotným prostředím člověka.¹²³

Stejně tak jako přistupujeme k vězňům se zřetelem na to, že jsou to lidé s patřičným místem v naší společnosti a jsou jistým odrazem naší společnosti, musíme mít na vědomí i fakt, že jsme stále svobodné bytosti s naší vlastní odpovědností a vůlí. Mohli bychom zde citovat slova známého českého vězeňského psychologa, který vystihl fakt, že si každý vybíráme svou vlastní cestu, jak věci dosáhneme.

„Chtěl lásku a úspěch. Každý po nich touží a má na ně právo. To ano, jenomže on se přitom neohlížel nalevo ani napravo, nedbal na realitu a zvolil k naplnění svých představ a cílů cestu zločimu.“ (Hála, 2007: 10)

Člověk je bytost, která zodpovídá za vlastní jednání, protože má možnost se rozhodovat. Můžeme se svobodně rozhodovat, jak budeme naše vlastní potřeby uspokojovat. Terapie a zejména terapeut pomáhají člověku v porozumění těchto potřeb nebo přání a nabádají ho k cestě, jak tyto skutečnosti uspokojovat. Zejména ho nabádá k cestě zvládání svých problémů s neustálým ukotvením v realitě.¹²⁴

V čem jako společnost můžeme spatřovat největší bolest a újmu u provinilého, pokud se jedná o dopady na psychické zdraví při omezení osobní svobody, může být samotný trest. Trest bychom mohli chápat jako synonymum pro bolest způsobenou zásahem do osobní svobody, kterou člověk ztrácí, mnohdy na základě svého vlastního rozhodnutí. Tuto bolest máme ale výjimečně spojenou i s jistou šancí nápravy a novým směrem v životě.¹²⁵

¹²³Srov. ZIAEE, A.; et al. *Existential therapy versus acceptance and commitment therapy for feelings of loneliness and irrational beliefs in male prisoners*, článek

¹²⁴ Srov. HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*, s. 10

¹²⁵ Srov. Tamtéž, s. 8

4.1 Tzv. Druhý život

Ouředníková tímto fenoménem otevírá výsledky svého výzkumu. Musíme si uvědomit, že pokud u provinilého dojde k omezení osobní svobody a dostane se do vazební věznice, či samotného vězení, dochází zde zároveň k procesu vyrovnávání se s celou situací. Zde se dostáváme k pojmu tzv. druhého života.¹²⁶

Tento sociálně patologický fenomén můžeme chápat jako snahu či pokus o navození vzorce prostředí, ze kterého osoba pochází, a snaží se tak lépe vyrovnat s novým prostředím. Hovoříme zde o spektru nejrozličnějších antisociálních aktivit a interiorizovaných negativních vzorců chování. Toto chování potom můžeme chápat jako obranný mechanismus na specifické prostředí vězení. Z tohoto chování pak plynou nové patologické jevy, jako například sociální hierarchie mezi odsouzenými, specifický argot a jim podobné, v rámci vězeňské subkultury. Ve vězení platí vnitřní řád věznice. Musíme si však uvědomit, že zde mimo oficiální řád platí ještě jeden, který vymezuje pravidla tzv. druhého života.¹²⁷

Z rozhovorů provedených Ouředníkovou je jasné, že záleží na tom, do jakého oddílu je osoba přiřazena. Subkultura je ve vězení, konkrétně v největších oddílech, podle slov jednoho z respondentů, rozdělena do tří skupin. Tyto skupiny sám respondent taktéž popsal:

1. Králové

- Příliš na očích a upozorňují na sebe.

2. Ti, kteří si ničeho a nikoho nevšímají

3. Mršiny/Koniny

- Slouží králům, dělají ze sebe otroky a nechají se sebou takto zacházet. Paradoxem zůstává, že jsou podle slov respondenta stejně na očích, jako již uvedení králové.¹²⁸

Toto rozdělení není pro vězení žádnou novinkou, existuje mnoho studií a výzkumů zaměřených na hierarchii osob ve vězeňském prostředí. S tím souvisí tzv. vězeňský argot, který vězňům pomáhá jak s hierarchickým zařazením, tak i s celkovou „zašifrovanou“ komunikací.¹²⁹

V rámci vězeňského argotu, který nutno podotknout, je do jisté míry již dešifrovaný, můžeme najít podrobná vysvětlení k jednotlivým pojmům. Již zmíněný „král“ znamená v argotu osobu, která je vysoce postavená a většinou ho nese vězeň, který nebere na nikoho kolem sebe ohled. „Mršina“ mimo jiné znamená označení pro osobu, která má psát udání a donášet.¹³⁰

V potaz musíme brát i fakt, že takto specificky určené role má každý oddíl. Proto když dochází k přestěhování vězňů z oddílu na oddíl, osoby zde čelí i tomu, že

¹²⁶ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 49

¹²⁷ Srov. DRAHOŇOVSKÝ, J. *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů*, s.102

¹²⁸ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 55

¹²⁹ Srov. HÁLA, J.; SOUDKOVÁ, P. *Jak mluví čeští vězni*

¹³⁰ Srov. DRAHOŇOVSKÝ, J. *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů*, s.49

budou nově identifikováni a role se tak mohou razantně změnit. Osoba se pokaždé musí nějakým způsobem obeznámit s novým kolektivem a čelit novému rozhodování a identifikování se s rolí.

V rámci druhého života vězňů Ouředníková upozorňuje také na sociálně patologické aspekty plynoucí z tzv. druhého života¹³¹:

- **Násilí mezi odsouzenými** (viz následující kapitola 4.2 Agrese)
- **Drogy** (viz kapitola 4.6 Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek)
- **Uspokojování sexuálních potřeb** (viz kapitola 4.6 Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek)
- **Hraní her** (viz kapitola 4.5 Sebepoškozování)

K tzv. druhému životu vězňů se vyjádřila komunikační partnerka č.5: „...*hierarchie je v zařízení jako je vazba nebo lágr vždy a je velice důležitá, odvíjí se od ní samotný pořádek a chod jednotlivých oddělení nebo samotných pater. Všechno, co se děje na oddělení nebo patře se odvíjí od hierarchie a jaká zde platí pravidla mezi vězni. Je to fakt druhý život, kde si každý musí najít a vydobýt své postavení, respekt, a to vůbec nemluvím o vnitřním řádu, tohle se odehrává čistě v kolektivu, který tam vzniká a mění se. Záleží to a nastavení člověka, jeho povaze a i motivacích, jakým způsobem si svůj trest chce odsedět. Dominantní člověk nikdy nebude chtít posluhovat, ale musí mít k tomu hlavu a respekt ostatních, aby mohl být hierarchicky na vyšších pozicích*“.

Dále komunikační partnerka č.5 vypověděla: „*Vždy byl zvolený brigádýr, který zodpovídal za pořádek na daném patře, velel tomu a byl naší pravou rukou. Dokázal si sjednat pořádek mezi odsouzenými, když bylo potřeba a skvěle komunikoval i s námi (pracovníky VS ČR)*“. Dále komunikační partnerka sdělila, že pojem „král“ je v hierarchii už považováno za zastaralé. V této době už je to spíše provokace, kterou využívají vězni mezi sebou, jako označení pro člověka, který si nebere servítky. Na vrcholu hierarchie, dle zkušeností komunikační partnerky, je zde člověk nebo i skupina, kterým se říká „kápo“. „...*je to skupina nejsilnějších, většinou je to skupina chlapů na jedné cele, kteří mají největší slovo, které umí zužitkovat ve prospěch nás (zaměstnanců VS ČR) i vůči spoluvězňům. Vím, že mají tzv. psy, kteří se jim zodpovídají a řeší nevyřízené účty. Opakem jsou tzv. koniny, ale to je opravdu jedno z nejhorších postaveních, které je v tomto prostředí, prostě jen sloužíš a nemáš žádné slovo. Hůř jsou už na tom pouze ti, kteří jsou nazýváni jako mršiny nebo tzv. džuba, ale ty už opravdu perou prádlo ostatním a dělají práci za výše postavené. Každopádně mají je tak nastavené a funguje to*“.

V kontextu vězeňské hierarchie a nejvyšších postech, tak komunikační partnerka č. 5 zmínila, že to není o bohatství vězně či jeho kontaktech, ale čistě o nastavení daného člověka právu silnějšího „...*častokrát si lidi zvenčí myslí, že kápo je někdo, kdo má nejvíc kontaktů a nejvíc peněz, ale takhle to fakt není. Tady hraje roli jen právo silnějšího a kdo si dokáže ve vězení udělat respekt, o ničem jiném to není. Ti, kteří mají peníze a mají dosah k věcem o které mají ve vězení největší zájem a hodnotu, tak jsou možná jen*

¹³¹ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 55

pod jakousi ochranou silnějších, protože je jednoduše podplácení. Je to logický obchod a řekla bych, že i hodně výhodný na obě strany“.

Takové prostředí podněcuje lidi k tomu si tvořit skupiny nebo se držet lidí, kteří si rozumí. Mohou zde být etnické, sociální či jiné podobnosti, které lidi vedou k soudržnosti a podporování se. V tomto směru to ale může vygradovat i k podněcování vzpour, a to jak mezi vězni, tak i vůči celému zařízení. Zde se vyjádřil i komunikační partner č. 3: „...musíme si uvědomit, že vězni nejsou rozhodně žádní svatoušci a rozhodně dokážou dobře vycítit moment nebo situaci, kdy vzpoura nebo nátlaková akce může pomoci k získání nějakých výhod nebo lepšího postavení, takže zdárnému úspěchu“.

4.2 Agrese

Agrese je samo o sobě velké téma, jedná se o psychologicko-sociální jev, může být zjevná či skrytá. V obou případech se jedná o interakci působení někomu, něčemu či dokonce sám sobě určitou škodu.¹³² Může se projevit jako reakce na nějaký spouštěč nebo naopak bez žádného přičinění. Může zde figurovat spousta spouštěčů od různých frustrací až po pocity neúcty.¹³³ Zejména v prostředí, jako je vězení, se s tímto můžeme setkávat v nejrůznějších formách a intenzitách.

Mnoho nových výzkumů začíná poukazovat mimo jiné na to, že je důležité znát správné determinanty takového chování. Existuje zde nespočet výzkumů a studií, které se zaměřovaly na špatné chování vězňů, ale na druhou stranu zde existuje velká mezera ve znalostech. Objevuje se zde relativní zohlednění vězeňského klima (viz kapitola 1.5.2 Vězeňské klima), jak ho vnímá jednotlivý vězeň, byl jen minimálně testován na špatném chování.¹³⁴

Na agresi a násilí bychom měli nahlížet jako na celek složený z biologických, environmentálních a behaviorálních faktorů. Mluvíme zde o multifaktoriální etiologii. Pokud se zaměříme na prostředí vazby či vězení, což není úplně běžné prostředí, tak zde klíčovou roli již historicky hrají právě psychiatrické poruchy, které jsou přímo spojovány s agresí či násilím. Jedná se o poruchy, které mají základní faktor, a to špatnou kontrolu impulzů. Často skloňované diagnózy mohou být antisociální či hraniční poruchy osobnosti, poruchy pozornosti (ADHD) a intermitentní explozivní porucha (IED). Podle citovaného výzkumu je důležité brát na větší zřetel právě již zmíněné ADHD, které je ve vězeňství, podle tohoto výzkumu, nedostatečně diagnostikováno. Tato antisociální porucha osobnosti je unikátní v tom, že je mimo jiné spojená s „predátorským násilím“, kdy je násilí činěno promyšleně a zejména cíleně. Samozřejmě zde může figurovat i násilí impulzivní.¹³⁵

S agresí a násilím je spojena i druhá diagnostická kategorie, a to jsou psychotické poruchy. S agresí jsou zde zejména spojeny symptomy jako například perzekuční bludy a v menší míře i příkazové halucinace. Důležitou roli zde ale také hrají diagnózy, jako například schizofrenie, psychózy vyvolané omamnými látkami nebo bipolární afektivní porucha, a to například v manické fázi. Všechny tyto poruchy mají minimálně jedno společné, a to „symptom ohrožení/ ovládnutí“. Jedinec postižený takovým stavem nedokáže vnímat nic jiného než silnou hrozbu, kterou vnímá ve svém okolí a která je větší než vůle sebekontroly. V případě těchto diagnóz je důležité zmínit fakt, že pokud je taková porucha včas rozeznána a léčena, riziko násilí rapidně klesá.¹³⁶

Ouředníková v kontextu agrese a omezení osobní svobody argumentuje tím, že nejčastější vnímanou formou agrese a násilného chování je verbální agrese ze strany

¹³² Srov. MAREMMANI, I.; et al. *Aggressive Behavior and Substance Use Disorder: The Herion Use Disorder as a Case Study*, článek

¹³³ Srov. DEBONO, A.; et al. *Rejection perceptions: feeling disrespected leads to greater aggression than feeling disliked*, článek

¹³⁴ Srov. BOSMA, A. Q.; et al. *Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment*, článek

¹³⁵ Srov. WEIGHTMAN, M.; et al. *Pharmacological Approaches to Managing Violence and Aggression in Prison Populations: Clinical and Ethical Issues*, článek

¹³⁶ Srov. Tamtéž

odsouzených směrem k zaměstnancům VS ČR. Tito zaměstnanci mají za úkol monitorovat situace na oddílech a popřípadě zasáhnout. Řešením v takovém případě je rozřazení do jiných oddílů či cel. Zde ale Ouředníková namítá, že to mnohdy nestačí a problémy neustávají – ba naopak, mnohdy i gradují. Pro představu namítá i argument, že jsou vězni společně, mnohdy i v počtu kolem sta lidí, bez možnosti soukromí. Obdobně jsou na tom také ložnice, kde je jich mnohdy více než deset, proto se sama Ouředníková ptá, kde si ti to lidé mají od sebe odpočinout a jak dlouho se to v tomto režimu dá zvládnout.¹³⁷

Agrese se zde neodehrává čistě jen verbální, ale taktéž fyzická, a to vůči spoluvězněm či samotnému zařízení. V případě fyzického násilí vůči zařízení zde Ouředníková nabízí příklad situace respondenta. Tento muž svým jednáním kompletně zničil zařízení své ubikace, a to v kontextu krize z uvěznění. V takovýchto případech VS ČR zasahuje formou kázeňského potrestání a vymáhání finanční náhrady, kterou odsouzení většinou nemohou zaplatit, takže se připočte ke zbylým dluhům.¹³⁸

S tím to souhlasí i komunikační partnerka č. 5: *„Agrese je ve vězení norma, člověk se ani nemůže divit. Jsou zavřeni v celách, odpykávají si trest a dřív nebo později na ně přijde ponorka, frustrace, nahromadění vzteku a pak stačí maličkost. Nikdy nevíte, s kým budete celu sdílet. Může tam přijít člověk, který nemá základní hygienické návyky a už to přestanou zvládat, člověk potom bouchne rychleji. Vůči nám jako zaměstnancům je to často slovní agrese, ale mezi sebou to slovně nekončí a agrese se ukáže jako fyzický útok. Například jsou zde odsouzení, kteří pracují a ranní vstávání se jich netýká, aby si odpočinuli po noční, pokud je ale někdo schválně probudí, tak si to vyřeší mezi sebou tak, aby si to pro příště zapamatovali.“* Dále dodává, že se zde opět promítá nastavená hierarchie a postavení jednotlivých lidí. Agrese je nejčastější, podle komunikační partnerky č. 6, ve věku od 30–35. *„Hodně mladí vězni, krom výjimek, často ještě nevědí, jak to ve vazbě nebo vězení funguje a v podstatě ještě neví, či jsou a do jaké skupiny se začlení. Naopak starší častokrát ví, jak to v takovém zařízení funguje a snaží se si ničeho nevšimnout, pokud to jde“.*

Komunikační partner č. 3 dodává: *„Je důležité neustále zdůrazňovat důležitost prevence těchto nežádoucích jevů ve vězení. Zdůrazňuji důležitost na smysluplné trávení každého dne, nejlepší variantou je práce, vzdělávání, sporty a jiné smysluplné aktivity. Bez smysluplného trávení dne jsou snahy organizačních opatření v podstatě neúčinná“.*

Komunikační partnerka č. 5 se taktéž vyjádřila k tomu, jak je to mezi zaměstnanci a lidmi ve vazbě či ve vězení: *„My jako zaměstnanci musíme člověka odhadnout, co na něj bude platit. Hrajeme s tím, že tam všichni mají šíleně moc času na to přemýšlet a promýšlet plány. A všechno je to o lidech, je to jako v jiné práci, kde jsou zákazníci. Ti můžou být protivný a nemít náladu. My se musíme umět ovládnout, pokud ale druhá strana nebude nadále respektovat naše postavení, tak přijdou tresty. Ale všechno je to o respektu! Vězni jsou extrémně nároční, ale nemůžete počítat s tím, že jsou to hlupáci. Už podle služebního čísla jsou schopni vydedukovat, jak dlouho dotyčný slouží.“*

¹³⁷ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 58.-59

¹³⁸ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 59

Pokud nějaký nováček začne vězni tykat bez nějakého respektu, tak je jasné, že přijde tvrdá realita, kdy se vězeň agresivně ozve a je zle“.

Komunikační partner č. 3 potvrzuje, že je důležitý samotný přístup vězeňských dozorců vůči vězňům: „...mnohdy může být nevědomý náznak dozorce spouštěčem agrese u vězně. Vězeň si může častokrát bezdůvodně vsugerovat, že proti němu dozorcí něco mají. Například, že mu nedávají jeho balíky, zvláště koukají a mají narážky čistě na jeho osobu. V takových případech se může agrese stupňovat a vygradovat až do fyzického útoku na dozorce. Zažil jsem útok, kdy vězeň z podobných pohmutek nečekaně a bolestivě kousl dozorce do nohy. Následně je potřeba připomenout a motivovat vězeňské dozorce k tomu, aby se vyvarovali slovním poznámkám nebo i neverbálním náznakům vůči vězňům u kterých to může být spouštěčem agresivního jednání. Je potřeba motivovat dozorce v jejich profesionálním přístupu.“

Ohledně psychických problému se vyjádřila komunikační partnerka č. 6, která intervenovala, jako vyjednaváčka, na několika pokusech o sebevraždu nebo i při agresivních epizodách spojených s psychickou poruchou: „...pamatuji si mladého kluka, který měl schizofrenii a jednou se nám zabarikádoval na cele a vyhrožoval sebevraždou. Měl v tu dobu silné halucinace. V takový moment musíte získat důvěru a musíte se snažit, aby začal poslouchat vás, a ne hlasy v hlavě. Trvalo mi dvě hodiny ho přesvědčit, že mu chci opravdu pomoci a že tato situace se dá řešit. Povedlo se, ale nemusí tomu tak vždy být. Lidem se zde zhoršují jejich stavy, a to i několikanásobně. Začnou slyšet hlasy, povídají si sami se sebou a nabádají se si ublížit. Řešením může být dočasně díra (tzn. samovazba; cela, kde není nic jiného než zdi. Maximálně se ukládá na 20 dní), ale i zde jsem zažila ženu, která se snažila rozbít si hlavu o zeď a u toho se nahlas smála. Je potřeba takové případy řešit a okamžitě eskortovat do příslušného zařízení, kde se jim dostane pomoci“. Komunikační partnerka následně dodala, že případ s tímto mladíkem si pamatuje z toho důvodu, že jako jeden z mála se jí snažil kontaktovat, aby jí osobně poděkoval za záchranu života.

4.3 Šikana

Šikana; jedná se o úmyslné zneužívání a špatné zacházení s někým, kdo je zranitelnější, někým silnějším, mocnějším.¹³⁹

Pokud se máme bavit o šikaně, musíme si uvědomit, že se jedná o celosvětový fenomén, který se může vyskytovat na prakticky všech místech, kde existuje nějaký kolektiv lidí. Jinak tomu není ani ve vězení, kde se fenomén šikany taktéž vyskytuje, a to ve značné míře. Tento fenomén má enormně špatný dopad na obě strany a mnohdy končí fatálně. Oběť šikany může začít trpět depresí, úzkostí a celkově nejvíce utrpí sebevědomí oběti. Častokrát se oběti uzavírají samy do sebe a následně začínají zůstat na svých celách, vyhýbají se kolektivu a izolují se. Může to dojít tak daleko, že oběti mohou mít sklony k sebepoškození (viz kapitola 4.5 Sebeпоškození) či sklony k sebevraždě (viz kapitola 4.4 Sebevražedné jednání). V kontextu předchozí kapitoly se má za to, že ať už přímá či nepřímá agrese, oba typy směřují právě k šikaně, která následně dominuje a trvá. Pokud násilníci nejsou potrestáni již ve vězení či vazbě za své chování, tento vzorec následně aplikují i v běžném životě a nebudou tak vést lepší život, mnohdy dojde k recidivě. Bohužel je zde mnoho vzorců, které napovídají tomu, že s tímto naučeným jednáním se tyto osoby do vězení již dostanou a aplikují ho tak dál.¹⁴⁰

Samotná šikana má velký dopad i na samotné zařízení, a to velice významně. Šikana je akcelerátorem nepokojů, rozvratů a narušuje nejen samotný vězeňský řád, ale i bezpečnost zaměstnanců v zařízení. Důležitým faktorem nemusí být nutně jen individuální charakteristika jednotlivců, ale taktéž přeplněná oddělení či samotná hierarchie vězňů (viz. kapitola 4.1 Tzv. Druhý život).¹⁴¹

Ouředníková ve své výzkumu získala informace od respondenta, který se o agresi a šikaně ve vězení rozmluvil. Respondent se svěřil s tím, že šikana je běžná záležitost, ale nikdo nemá odvahu s tím vyjít na povrch. Hraje v tom roli samotné řešení situace, kdy by byla oběť pouze přesunuta jinam, ale kde by jí v podstatě čekalo to samé, protože by pykal za svou upřímnost a žádost o pomoc. Oběti si tedy musejí různými způsoby předcházet ty „výše“ postavené. Dávají jim peníze, jídlo a osobní věci, nebo jim dokonce slouží. Mnozí tento tlak nezvládají a uchylují se k fatálním závěrům, jako právě sebepoškození či samotný pokus o sebevraždu. Jsou i tací, kteří vědomě poruší některý ze zákazů vnitřního řádu věznice, aby byli přesunuti jinam, ale zabránilo se tak povědomí o šikaně.¹⁴²

Toto opět potvrzuje i komunikační partnerka č. 5: „... šikana zde určitě probíhá a opět to souvisí s hierarchickým postavením. Probíhá zde určitým způsobem na nejslabších, ale je to spíš o tom, že musí sloužit a poslouchat výše postavené. Proti tomu se opravdu nic nedá dělat, jsou to jejich nastavená pravidla a pokud zde není odpor, tak vzniká jakási symbióza. Myslím si, že je to ještě ta snesitelná verze oproti tomu, co se děje například prcačkářům (tzn. odsouzený za pohlavní zneužití). To, za co člověk sedí hraje extrémní roli. Věřte mi, že se to ke zbytku vždycky nějak dostane, člověk může

¹³⁹ Srov. MERRIAM-WEBSTER. *Bullying*, slovník

¹⁴⁰ Srov. PINTELON, H. *Restorative Practices in Prison: a holistic approach to address bullying amongst prisoners*, výzkum

¹⁴¹ Srov. Tamtéž

¹⁴² Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 62

kolektivu říct lež, za co sedí, ale pravdu se vždycky dozví, a to i z řad zaměstnanců. Takový prcačkář potom opravdu musí zažívat peklo, a to si myslím, že nejen fyzickou šikanou. Ale každý den, každou hodinu i minutu zažívá psychickou šikanu, a to i od hierarchicky nejspodnějších pozic. To je to potom horší než bití. Je zde prevence a snaha ochrany těchto lidí, na vazbě to ještě šlo, ale na velkých lágrech to nejde ukočírovat.“ Osoba může být identifikována jako tzv. MON – možný objekt násilí; u které jsou nařízené častější kontroly v rámci prevence a ochrany osoby.

Toto potvrzuje i komunikační partner č. 3, který tvrdí: „U agresora můžeme vnímat různé motivace, ale jednou z nich může být vyvolaný počet moci nad svou obětí. Mohou zde existovat i případy, kdy oběť figuruje jako tmel skupinové soudržnosti. Většina případů šikany je vyvolána nedostatkem vzrušení nebo je součástí prapodivné zábavy. Na druhou stranu ze zkušenosti se pouze potvrzuje, že nejčastější oběti jsou fyzicky méně zdatní jedinci, vězni zavřeni za násilné trestné činy, mentálně retardovaní. Důvodem šikany může být taktéž jiná sexuální orientace, náboženství, barva pleti.“

Komunikační partnerka se taktéž vyjádřila k tomu, co se děje, když dojde k nahlášení šikany: „...nahlášením šikany začíná peklo. Automaticky tím člověk získává jednu z nejhorsích nálepek, a to práskače. Svou situaci nahlásí na tzv. prevenci, kam se potom svolá i zainteresovaný zbytek lidí a probíhá vyšetřování. Tenhle proces nekončí urovnáním problému, ale naopak to ještě rychleji nabere obrátky a intenzitu. Takový člověk se potom opravdu uchyluje k tomu, že si naplánuje demonstračku (tzn. demonstrativní pokus o sebevraždu), aby si zajistil přesun úplně pryč z areálu. Přemístění na jiné cely, oddělení nebo patra nefunguje. Je to o lidech a informace se šíří rychle a řekla bych, že i celorepublikově, není to dobrý krok, jak se zapsat do této hierarchie. Zažila jsem ale i opak, kdy člověk trpěl šikanou i agresí ostatních, ale všechno zapřel, když došlo na prevenci. I takové zprávy prosáknou a tento člověk byl potom odměněn za to, že nic neřekl. Získal vyšší postavení i svého koně, který mu měl sloužit, odmítl ho. Časem si ale získal takový respekt, že se dostal pod ochranu nejvyšších a měl se královsky.“

Komunikační partner č. 3 uvádí příklad: „...z vlastní zkušenosti jsem zažil případ, kdy chtěl člověk profitovat z onemocnění HIV (více v kapitole 4.6 Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek). Tato diagnóza je lékařským tajemstvím, ale dotyčný v tom může spatřovat jakousi výhodu ze které by mohl profitovat, a tak tu to diagnózu vyřkne. Místo toho, aby měl výhody, o kterých si myslel, že je bude mít, tak na sebe dává terč. Dočká se tak akorát pravého opaku, které může vést k šikaně jeho vlastní osoby. Proto je taktéž velice důležité šířit povědomí o tomto onemocnění, aby nedocházelo k diskriminaci těchto osob.“

4.4 Sebevražedné jednání

Sebevražedné jednání je v kontextu celé této práce a výzkumu Ouředníkové velice často skloňované téma, ke kterému může vést většina již zmíněných psychologických aspektů. Čelíme zde tomu nejzazšímu řešení situace, ke kterému se může osoba uchýlit a jinak tomu není ani ve vězení či jiné instituci, omezující osobní svobodu. V samotném výzkumu Ouředníkové se jeden z respondentů svěřil se svou zkušeností, kdy se chtěl uchýlit k tomuto kroku. V tomto případě to byla snaha o vyrovnání se s vraždou člověka. Respondent předestřel, že takové myšlenky ho často doháněly. Pomohla zde až pomoc a vyrovnání se s tím, že minulost už nezmění a život to taktéž nikomu nevrátí.¹⁴³

Ouředníková nicméně ve svém výzkumu zmiňuje jeden důležitý fakt. Riziko sebevražedného jednání je desetkrát vyšší u osob v cele či vazbě než u osob odsouzených, které jsou již pod dozorem ve vězení. Česká republika dominuje a dlouhodobě patří mezi země, kde je nejnižší počet sebevražedného jednání u odsouzených osob.¹⁴⁴

Co už není zmíněno a je potřeba si připomenout, že pokud se zabýváme psychickými dopady na osoby omezené na osobní svobodě, není to jediný žebříček, kde Česká republika dominuje. Mezi zeměmi EU patří Česká republika na první místo v počtu sebevražd ve vazbě či cele, mluví tak jasně studie Rady Evropy SPACE I 2021 Report.¹⁴⁵

Vyšetřovací vazba je místem, u kterého by se dala skloňovat slova spojená s čekáním, nejistotou a stresem. Místem, kde osoba nemá jistotu, kdy se dostane před soud a zejména jaký bude samotný výsledek. Většinou to bývá první ostrý kontakt osoby s institucí, která člověku začíná nepříjemně zasahovat do jeho osobní svobody a začne jí omezovat. Podle WHO je pravděpodobnost sebevražd vyšší v prvních hodinách či dnech, kdy je člověk vzat do vazby. Člověk čelí sám sobě a svým myšlenkám, které směřují k izolovanému prostoru, minimálnímu přístupu k informacím, a to všechno s vysokou dávkou stresu. Svou roli zde mohou mít i abstinenční příznaky spojené se závislostmi.¹⁴⁶

Tato studie ukazuje, že sebevraždu v členských státech EU spáchalo bezmála 480 lidí, z tohoto počtu osob bylo 172 ve vyšetřovací vazbě. Šlo o osoby, které čekaly na rozsudek soudu, nebo na výsledek jejich odvolacího procesu. Čekání na vyřčení soudu o možném nástupu do vězení je mnohdy pro lidi více stresující než následný definitivní nástup do výkonu trestu odnětí svobody. Jak bylo již zmíněno, Česká republika tomuto žebříčku jasně dominuje s nejvyšším počtem sebevražd ve vazbě, a to číslem 51 sebevražd na 10 000 osob ve vazbě (viz obrázek 6).¹⁴⁷

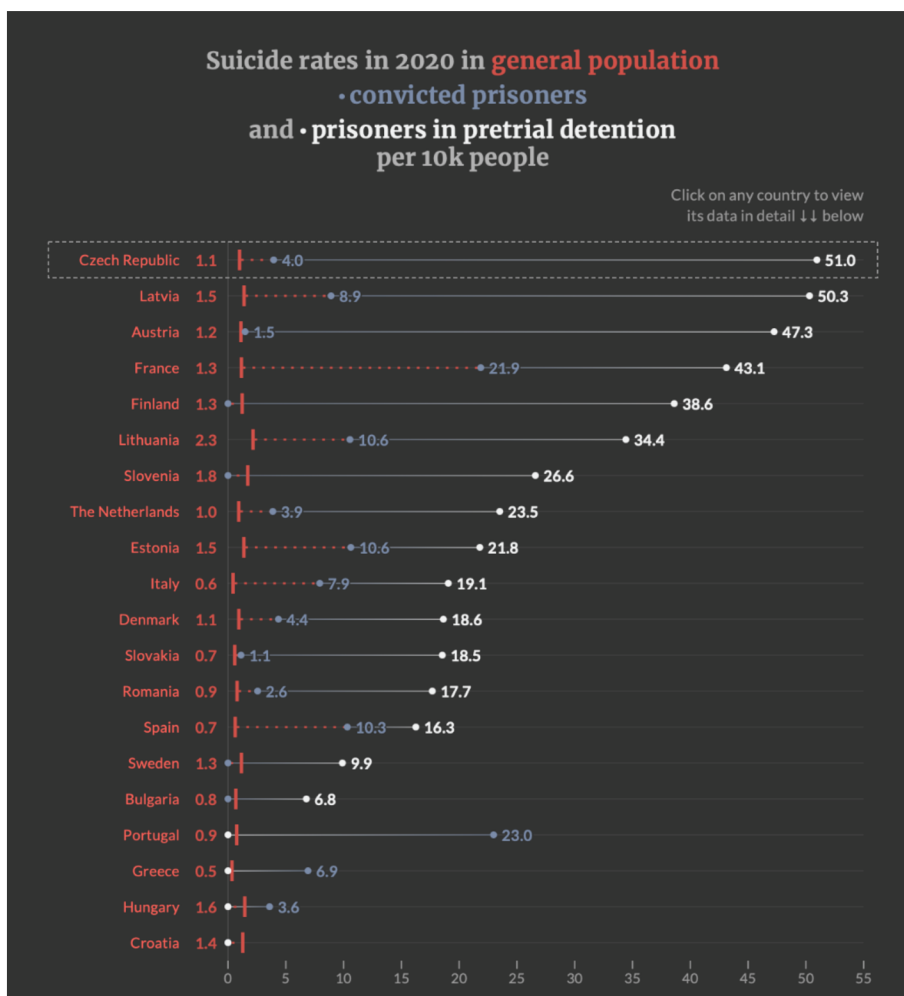
¹⁴³Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 66

¹⁴⁴Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 63

¹⁴⁵Srov. AEBI, F; et al. *SPACE I-2021- Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison population, protokol*

¹⁴⁶Srov. BERNARDO, Á.; et al. *The suicide rate among people in pretrial detention is double that of convicted prisoners*, výzkum

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž

Obrázek 6- Suicide rates in 2020. Zdroj: <https://civio.es/2022/05/17/europe-prisons-suicides/>.

Na obrázku 6 můžeme vidět na prvním místě dominující Českou republiku, a to v počtu sebevražd v roce 2020, kde jsou znázorněny následující data:

- V České republice si v průběhu roku 2020 vzalo život 1 196 lidí, tedy 1,1 na 10 tisíc lidí (červená linka).
- Mezi odsouzenými se v průběhu roku 2020 zasebevražďilo 7 lidí, což zapříčinilo nárůst na 4,0 na 10 tisíc obyvatel (modrá linka).
- Ve vazbě došlo k 8 sebevraždám, což opět zapříčinilo nárůst na 51,0 na 10 tisíc lidí.¹⁴⁸

Komunikační partnerka č. 6 se vyjádřila ve smyslu, že jde z většiny o plánované jednání: „... sebevraždy a pokusy se dějí a jsou časté, ale jsou to plánované akce. Člověk, který to opravdu chce udělat, tak si to naplánuje. Udělá to tak, aby měl jistotu, že bude minimální šance jeho záchrany. Opakem jsou demonstračky, které si člověk naplánuje tak, aby měl jistotu záchrany. Řekla bych, že jde o 85 % plánovaných, cílených a vypočítaných demonstrativních pokusů o sebevraždu. Nejčastější jsou motivy jako jsou nesnesitelné abstinenci příznaky nebo vidina dlouholetého trestu“.

¹⁴⁸ Srov. BERNARDO, Á.; et al. *The suicide rate among people in pretrial detention is double that of convicted prisoners*, výzkum

Komunikační partnerka č. 4 k sebevraždám dodala: „...sebevraždy s opravdovým záměrem dokonání jsou plánované, častokrát je to vyvrcholení životní situace, pokud nevidí jiné východisko. Je to výsledek procesu přemýšlení a hledání řešení, někteří zanechají i nějaké informace, proč to udělali a častokrát je to právě životní situace, vztahy a život.“

Komunikační partner č. 3: „...za léta mé psychologické praxe jsem se nasetkal se sebevražděným jednáním, které by pramenilo z chorobné motivace, jako by byla depresivní nálada, schizofrenie, vliv halucinací či bludů. Bohužel se to samé nedá říct o tak zvaných bilančních sebevraždách. Tyto sebevraždy pramení z rozumového rozhodnutí, často k nim člověk dojde po zhodnocení nebo právě bilanci života před trestem a následných vyhlídek.“

Komunikační partnerka č. 5 se taktéž vyjádřila v podobném smyslu: „...je těžké zachraňovat život člověku, nemáte čas to ani zpracovat a už musíte jednat dál podle řádu, je to šílený kolotoč, který po takovém aktu následuje, řeší se každý detail a je to šílený proces. To je jedna z motivací, proč tomu předcházet, ale to nejde. Motivace jsou opravdu různé, může to být vysoký trest, rozchody s partnerkami. Často je demonstračka i vypočítaný pokus dostat se z konkrétního zařízení do jiného (například kvůli šikaně). Pro tyto lidi je lepší mít nálepku s pokusem o sebevraždu než práskače. Častokrát jsem zažila demonstrativní pokusy o sebevraždu, jako oběšení se na tísňáku (tzn. tísňový hlásič), věšení na mříže, na posteli anebo podřezání. Častokrát jsou tyto pokusy u prvovězňů tzv. slabčáků, nebo právě ve vazbě, kdy čelí poprvé hrozbě odsouzení. Recidivisté umí sedět anebo minimálně ví, jak plánovat, aby docílili výsledku.“

4.5 Sebepoškozování

Sebepoškozování je jedním z dalších fenoménů, ke kterému se mohou odsouzení uchýlit z mnoha důvodů. Rádi bychom zde připomněli kapitolu 4.1 tzv. Druhý život, kde bylo mimo jiné zmíněno hraní her. I to může vést k sebepoškozování. Ouředníková ohledně hraní her ve vězení upozorňuje na zásadní problém, a to následky spojené s tím to jevem. Vězni si tímto způsobem zkracují čas, ale jsou zde patologické prvky. Jde například o to, co je motivací hry. Co člověk může vyhrát a naopak, co člověk může ztratit. Jsou situace, kdy se tak člověk dostane do tísně a od někoho si půjčí a následně dluží. To v takovém kolektivu rozhodně není záruka ničeho příjemného. Dle slov jednoho z respondentů může vygradovat i do extrému, kdy si raději něco udělají, aby mohli do jiného oddílu a vyhnout se tak potížím.¹⁴⁹

Sebepoškozování je poměrně častou záležitostí, ke které může vést hned několik různých motivací:

1. Důvod k přemístění na jiný oddíl či věznicu
 - Již zmíněný faktor, kterým se na sebe osoba snaží upozornit a nátlakem na vězeňský personál se snaží dát důvod k vyřešení její situace.
2. Důvod nemoci
 - Osoba se zde snaží dostat například do nemocnice či na ošetřovnu, motivace se zde mohou různit. Jednou z motivací může být i dostat se mimo areál a naplánovat tak útěk.¹⁵⁰
3. Důvod spočívající v psychické úlevě,
 - Reakce na zátěž.¹⁵¹

Sebepoškozováním se osoby dostávají do rukou odborníků, kteří řeší motivy takového jednání a navrhují další léčbu, což byl také postup u respondenta ve výzkumu Ouředníkové, který se opakovaně dopouštěl takového jednání. V péči psychiatrů se mu dostalo pomoci a léků, které mu pomohly.¹⁵²

Komunikační partnerka č.5 se nesetkala s tím, že by se člověk sebepoškoval z důvodu psychické úlevy ba naopak: „... *důvod byl vždycky jen jeden, a to dostat se do nemocnice a z nemocnice pryč, a to do jiného specializovaného zařízení. Motivem bylo častokrát to, že dlužili. Neměli nikoho venku, kdo by jim posílal balíky nebo peníze. Proto si půjčovali všechno, co jen šlo: peníze, cigarety i hygienu. Dalším motivem je i šikana, kdy si uvědomují rizika a chtějí zmizet bez nálepky práskače. Pokud se u nich prokázal pokus o sebevraždu, tak byli dáni na díru anebo eskortováni do psychiatrického zařízení“.*

Komunikační partnerka č.4 uvedla: „*Motivem mohou být zejména nefunkční vztahy, nespokojnost s životem, neznalost vlastní hodnoty, sebepodceňování. Sebepoškozování může být i psychické, může jít o neustálé výčitky a sebeobviňování se. V tomto případě je nejdůležitější psychohygienu.“*

¹⁴⁹ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 55

¹⁵⁰ Srov. Tamtéž, s.67

¹⁵¹ Srov. SOCHŮREK, J. *Úvod do základů psychologie, penologie a viktimologie pro základní odbornou přípravu příslušníků a zaměstnanců VS ČR*, s.89

¹⁵² Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 68

Komunikační partner č. 3 dodává k psychohygieně: „...psychohygienu je v tomto prostředí velice důležitá. Je prostředkem zkoumání faktorů psychického zdraví. Jeho udržování, zkoumání a případně i prohlubování. Penitenciární psychohygienu je tak přizpůsobena vězeňskému prostředí. Je to soubor rad a pravidel, které vedou k udržení či zlepšení psychického zdraví u vězňů.“ Dále dodává motivům sebepoškození následující: „Motivem sebepoškození může být také v jistém smyslu pomsta systému, který ho dostal za mříže, člověk chce tímto způsobem demonstrovat svou novinu. Velice specifickou skupinou jsou i citový vyděrači, kteří své sebevražedné či sebepoškozující jednání dopodrobna naplánují a sepíší v dopisu pro své partnerky, které by toto jednání mělo přimět k věrnosti a neopouštění vztahu. Speciálním typem sebepoškození jsou také hladovky, které jsou často motivovány prosadit si svou vůli, dosáhnout spravedlnosti, mít zpět věci ve svých rukou, svou situaci mít pod kontrolou. Hladovkářům je samozřejmě věnována lékařská i psychologická péče.“

Komunikační partnerka č.5 se také dále rozovídala o formách sebepoškození: „Člověk má představu sebepoškození, jako u běžné populace, ale tady nejsme v běžné komunitě, tady jde omezení osobní svobody. Musí být extrémně vynalézavý a všechno to plyne z jejich času. Mají kvanta času na to si promýšlet každý detail jejich plánu, jak se dostat z vězení pryč. I za cenu, že budou spatřováni jako psychiatričtí pacienti, projedou se do nemocnice, nebo do Brna na specializované pracoviště pro psychiatrické pacienty. Pro ně je to rozptýlení a šance vyhnout se něčemu. Zažila jsem chlapy, kteří spolykali zlamané lžice, špendlíky, a to jen aby si ublížili a potrhali se zevnitř. Nezažila jsem nikoho, kdo by si zde ulevoval tím, že se zraňuje povrchově, vždycky to mělo fatální následky. Je to podobné jako u tématu sebevražd. Spousta času na přemýšlení. Je zde spousta aktivit! Volnočasové aktivity, programy zacházení ale spousta vězňů o to nestojí. Místo toho tráví hodiny a hodiny přemýšlením, jak pryč. Záleží i na zázemí, kdo se má kam vrátit a kdo ne.“

Komunikační partner č. 2 má zkušenosti z policejních cel ohledně sebevražedného jednání: „Zažil jsem dva případy, kdy došlo k demonstrativnímu pokusu o sebepoškození, nikoli k pokusu či dokonání sebevraždy, a ani v dřívější době k tomuto zde nedošlo. Sehrál zde roli psychický stav, za jaký čin byly osoby vzaté do policejní cely. V obou případech šlo o plánovaný pokus podřezat si žíly zlomenou plastovou lžicí. Motivací bylo dostat se z cely do nemocnice k ošetření a popřípadě být hospitalizován. V obou případech je ale po ošetření se ale vrátili do cel, takže si ve finále ničemu nepomohly. Naší velkou výhodou je, že jsou cely neustále monitorovány kamerami a my tak víme, co se děje, a tak včasně můžeme zasáhnout.“

4.6 Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek

Problematika užívání omamných a psychotropních látek je velice skloňované téma ve vězeních po celém světě. I výpovědi respondentů Ouředníkové to pouze potvrzují. Zmiňují se zde o tom, že je to záležitost závislostí a jistým způsobem i mladých vězňů, kteří se nudí a takto si zkracují čas. Velice negativním dopadem je fakt, že spousta nováčků ve vězení jde do vězení bez závislosti, ale právě toto klima je přinutí něco zkusit, a tak i oni potom propadají závislostem. Ve velkém se zde vyskytuje obchod s drogami, léky, cigaretami a kávou. Stává se z toho cenná komodita. Kdo vlastní takové komodity a má k nim přístup, automaticky stoupá v hierarchickém žebříčku, což vždy nezaručuje úplně bezpečné postavení. Samozřejmě s sebou nese rizika samotné užívání některých omamných a psychotropních látek. Jeden z respondentů se podělil o zkušenost, že byl na tyto látky pozitivně testován a jako kázeňský trest si odnesl negativní dopad na jeho návštěvy, které se jeho přičiněním omezily. Což může být akorát dalším akcelerátorem stresu a úzkostí.¹⁵³

Dle výzkumu Bolkové bylo zjištěno, že OPL užívala více než polovina respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody. Převážně se jednalo o pervitin, alkohol, THC a benzodiazepiny. Bolková dále uvedla, že bezmála 18 % respondentů vpravuje do těla látky injekční aplikací, následovalo kouření a 9 % se přiznalo ke sdílení injekčních stříkaček. Jednu injekční stříkačku, dle slov respondentů, používá od dvou až do dvaceti uživatelů. Jeden respondent uvedl až sto osob, které si vyměnily mezi sebou jednu injekční stříkačku. Dál z výzkumu plyne, že 81 % respondentů bylo během výkonu trestu odnětí svobody testováno na infekční onemocnění a z toho bezmála 48 % prodělalo tento typ onemocnění, a to nejčastěji hepatitidu typu C.¹⁵⁴

Komunikační partner č. 3 se vyjádřil mimo jiné i k problematice HIV/AIDS. Z vlastní zkušenosti se zmínil případ, kdy ho sám vězeň kontaktoval ohledně tohoto citlivého tématu: „...pokud mají vězni podezření na toto onemocnění, tak na základě dobrovolnosti požádají o příslušné vyšetření. Sám jsem zažil případ, kdy mě vězeň kontaktoval a já mu mohl pomoci překonat psychologickou bariéru, která zde byla vůči zdravotníkům. Potom samozřejmě záleží na výsledku. Pokud je člověk pozitivní na HIV, ale jinak zdravý, tak se pouze sleduje jeho zdravotní stav, nejsou zde jiná omezení. Musí být samozřejmě řádně poučen. Poučení se týká například ohledně nechráněných homosexuálních styků (důležité je podotknout, že vězni mají možnost koupit kondomů ve všech prodejnách vězeňských zařízení). Je poučen o tom, jaká rizika nyní nese jeho chování, na které musí brát zřetel. Jiné je to u vězně, kterému se projeví taktéž AIDS. V takových případech se jedná o vážné onemocnění a člověk s touto diagnózou musí být oddělený od ostatních. Nejde bezprostředně o záměr chránit zbytek od možnosti šíření tohoto onemocnění, ale primárně jde o ochranu samotného člověka před komplikacemi, které by tak mohly vzniknout.“

Komunikační partnerka č. 5 uvedla: „...prodej cigaret, kávy, léků, čaje i hygieny je největší business ve vězení. Častokrát to nemusí být ani prodej, ale směnný obchod za nějaké služby, a to i ty sexuální. Prodej drog zde taky jede ve velkém, pašují se přes všechno, co vás napadne. Zubní pasty, sprchové gely, knihy jsou plné drog. Určitě bych

¹⁵³Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 71

¹⁵⁴Srov. BOLKOVÁ, M. *Užívání návykových látek a rizikové chování uživatelů drog ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 23-24

poukázala i do řad samotných zaměstnanců, prostě se to děje a neměli by se před tím zavírat oči. To samé u duchovní péče, spousta největších sígrů se na tu dobu ve vězení odvrátí k bohu, ale proč? Ty schůzky s duchovním jsou opět zpestřením a pokud si vás oblíbí, tak i tudy vede cesta k cigaretám a všemu možnému.“

Dále komunikační partnerka dodává: „Hodně záleží na velikosti vazby nebo vězení. Já mám zkušenost s tím, kdy se hodně pašovala tráva. Drogy jsou ve vězení extrémně drahé a málokdo si to může dovolit. Proto spíš jede to dostupnější než tvrdé drogy. Skupinám závislých je potom mnohdy i jedno, co si dávají, ale je to o tom, že si hlavně něco vezmou. Když dojde k abstínu, tak jsou ostrahou převáženi na záchytku, kde jsou pod dozorem. Je to hodně i o tom, kam se vězení posunula. Jsme v době, kdy sedí mladí lidé, kteří jednoduše neumí sedět a fetujou, mudi se a plánují kraviny, jak se dostat pryč. Staří recidivisté a naši stálí klienti se dostali do bodu, kdy se kvůli tomu, jak to dnes vypadá ve vězení, rozhodli jít pracovat a mít stabilní život. Zní to na jednu stranu vtípně, ale opravdu to už není to, co to bývalo.“

Zmiňuje i fenomén „koňování“, který slouží právě i k distribuci drog: „... krásný příklad toho, kolik času mají na vymyšlení různých věcí, jednou z nich je právě koňování (tzn. důmyslný systém provázkových lanovek mezi celami skrze okna). Z vyšších pater tak shazují přes provázky balíčky, které obsahují drogy, cigarety, psaníčka. Dodnes nechápu, jak to zvládají udělat a zachytit, spousta těch balíčků se vždy ráno válelo pod okny, když je někdo nestačil chytit nebo je omylem upustili.“

Co se týká prevence, tak komunikační partnerka č.5 uvedla: „Prevence fungují jak pro vězně, tak i pro zaměstnance. Trh ohledně drog roste rychle a my musíme vědět, co hrozí za nový trend. Přednášky jsou ale dobrovolné a kdo to nechce poslouchat nebo spolupracovat, tak tam nechodí. Co se ale týká jehel, tak tam vidím velký pokrok. Spousta vězňů je cukrovkářů, kteří si musí několikrát denně píchat inzulin. Aby nedocházelo ke zneužívání jehel, tak musí docházet speciálně na sesternu (zdravotní oddělení). Tam si mohou změřit cukr a popřípadě si dát inzulin, jinak u sebe nic nemají, vše probíhá pod dohledem, aby nešlo ke zneužití.“

4.7 Omezení sociálního kontaktu

Ouředníková sama potvrzuje, že toto téma bylo u všech odsouzených respondentů nejvíce zraňující. Respondenti vypověděli své příběhy a všechny se shodovaly v jednom, a to ve velkém osamocení, nejistotě a zranění. Bylo zde patrné, že právě u rodiny si jsou vědomi největšího zasažení a pochybení. Byly zde zmíněny příběhy o tom, jak jeden z respondentů má rodinu daleko a není v jejich finančních možnostech respondenta navštěvovat. Taktéž o tom, jak otec od rodiny neviděl svou dceru od doby, kdy jí bylo šest let a momentálně je mu jasné, že už s ní nikdy nenaváže tak kvalitní vztah otec-dcera, který by si přál. Další respondent vypověděl o tom, jak jediného, koho měl, byla jeho babička, od které ale už delší dobu neobdržel žádný dopis, a tak neví, jestli se jí něco nestalo a jestli je stále na živu.¹⁵⁵

V tomto kontextu bychom měli také uvést, co znamená pocit osamělosti. Je zde rozdíl mezi intrapersonální a existenciální osamělostí. Intrapersonální osamělost je synonymem pro stav osamělosti či izolace. Jedná se o část osobnosti, která se cítí osamělá. Oproti tomu existenciální osamělost souvisí celkově s lidskou existencí. Člověk není schopný vnímat, jak lidé kolem něj chápou svět a existenci jako takovou. Člověk tak vnímá jen svou nekončící samotou, bez ohledu na své okolí. Sám na tento svět přišel a sám taktéž odejde. Existenciální osamělost je součástí existenciálního přístupu, kterým se dlouhodobě zabývají psychologové a psychoterapeuti. Jednou ze tří oblastí, kterou se tito odborníci zabývají, je poznávání, myšlení a interpretace.¹⁵⁶

Lidská bytost má lepší a efektivnější motivaci žít lépe, když má pocit zadostiučinění, vlastní užitečnosti a důležitosti (sebeuspokojení). Když se jí daří vytvářet a plnit cíle (cíl a spokojenost). Když je přijímána lidmi, kteří jsou pro ni důležití (láska a souhlas) a když dokáže být zdravá (spokojenost v rámci zdraví). Toto jsou jasně definované cíle, tužby nebo preference, které jsou hlavními složkami myšlení, podle racionálně emoční behaviorální terapie (REBT). Tyto preference jsou tak základní myšlenkou v logických či iracionálních procesech lidského chování. Iracionální přesvědčení lze následně předpokládat jako ukazatele psychologického fungování vězňů.¹⁵⁷

Respondentka č.5 vypověděla: „...je to o motivaci. Znáám lidi, kteří to cíleně doma neřekli, aby nezranili rodinu. Měli minimální přísun balíků i kontaktu. Byla pro ně motivace nezklamat rodinu, odsedět si trest a začít znovu. Většina je ale logicky závislá na kontaktu s rodinou, nezvládají to a jak roky plynou, tak i ty rodinné vazby se mění. Bylo smutné to pozorovat, ale člověk si musí uvědomit, že tam jsou z nějakého důvodu a do vězení není dovolená. Mají možnost telefonátů, návštěv, dopisů u všeho ale musí někdo být a kontrolovat průběh. Jsou zde i různé programy jako tzv. Tátafest, kdy se vybraní vězňi mohou setkat venku se svou rodinou. Je to ale odměna za vzorné chování a tak. Aktivit je spousta jen se chovat tak, aby si je člověk zasloužil. Ten, kdo má zázemí, tak je největší motivace propuštění. Ti, kteří jsou tam ve svých komunitách, skupinách, tak to samé udělají i venku, ale to opět vede zpět za mříže.“

Komunikační partner č. 3 upozorňuje: „...v rámci uvěznění a dopadu na rodinu, tak si musíme uvědomit, že právě tím dochází k největšímu narušení vztahů, které jsou jinak

¹⁵⁵Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 74

¹⁵⁶Srov. ZIAEE, A.; et al. *Existential therapy versus acceptance and commitment therapy for feelings of loneliness and irrational beliefs in male prisoners*, článek

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž

důležité v našich životech. Stejně jako vztahy s našimi blízkými, kolegy, návyky spojené s koníčky a volným časem. Po propuštění to může mít fatální vliv při reintegraci člověka do společnosti. V tomto případě by bylo vhodné volit variantu trestu pomocí obecně prospěšných prací, pokud by to bylo jen trochu možné. Ty probíhají zpravidla ve volném čase, nedochází k porušení sociálních vazeb, ba naopak mohou vést k vytvoření nových kvalitních vztahů.“

Komunikační partner č. 1 uvedl: „Z mé zkušenosti je udržování pravidelného kontaktu vězně s rodinou velmi důležitý, a to hned z několika důvodů. Pravidelné udržování kontaktu s rodinou vězňi ve výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) pomáhá při následné resocializaci po propuštění z VTOS. Jednak není úplně vyloučen z rodinného života jako takového, ale také mu rodina pomáhá udržet reálný pohled na život a dění mimo věznici. Rodina informuje vězně o událostech týkajících se jeho blízkého okolí mimo vězení a tím vězňi umožňuje orientaci ohledně rodinných vztahů, kamarádů a podobně. Jako další důležitou věc pravidelného kontaktu s rodinou bych řekl možnost přípravy vězně na život po VTOS. Rodina vězně zde hraje důležitou roli v tom, aby se vězeň po ukončení VTOS mohl úspěšně a rychle začlenit zpět do společnosti, například tím, že mu rodina poskytuje jistotu zázemí vztahového, místo k bydlení nebo mu pomůže bydlení obstarat. V mé praxi se setkávám také s tím, že pokud mezi vězněm a rodinnými příslušníky pamují dobré vztahy, mohou mu členové rodiny pomoci například finančně, nebo také při hledání zaměstnání po ukončení VTOS. Pokud vězňi s tímto startem po propuštění z VTOS nepomůže rodina, poté se teprve propuštěný obrací například na mě jako sociálního kurátora, se kterým začíná řešit svou situaci.“

Komunikační partnerka č.4 k tomuto dodává: „...rodina je důležitá pro snadnější reintegraci zpět do společnosti po výkonu trestu. Důležitý je ale rozdíl očekávání a reality. Očekávání a představy jsou většinou to, co odsouzení ví, že chceme slyšet my, pracovníci věznic, soudci atd. Často se prezentuje zejména to, o čem ví, že chceme slyšet. Že se napravili, najdou si práci a budou pracovat, najdou si bydlení, rodič často hovoří o tom, že získá péči své dítě atd.“

Realita je mnohdy ale úplně jiná podle komunikačního partnera č. 1: „Z mé praxe mohu potvrdit, že pohled vězně ve VTOS na život po propuštění se mnohdy velmi liší od reality. Často se setkávám s tím, že když si vězeň vyžádá návštěvu sociálního kurátora v době, kdy je stále ve VTOS a představí mu svůj plán života po propuštění z VTOS musí soc. kurátor vězňi pomoci pochopit, že nějaké věci nejsou tak snadné a jisté, jak si vězeň myslí. Mohu uvést příklad z mé praxe. Vězňi si během VTOS vyžádají moji návštěvu jako sociálního kurátora a žádají mě o zajištění jistoty bydlení po propuštění z VTOS. Já jako sociální kurátor nejdříve musím s vězněm probrat možnosti bydlení v místě, kam se odsouzený chce navrátit a poté také dostupnost bydlení. Dostupnost bydlení se velmi často liší od představ vězně. Často se stává, že pokud má vězeň zájem bydlet po propuštění z VTOS na ubytovně a do propuštění zbývá více než 14 dní, správci ubytoven neumožňují rezervaci volného místa, protože se situace volných kapacit na ubytovnách mění zpravidla každý týden. Dalším velmi častým odvětvím je představa vězně o zaměstnání po ukončení VTOS. Pokud vězeň neudrží kontakt se svým bývalým zaměstnavatelem, nemá jistotu, že bude po propuštění zaměstnavatelem znovu přijat.“

Komunikační partner č. 2 vypověděl: „...u nás (policijní cely) jde o krátkodobé omezení na osobní svobodě, maximálně na 72 hodin. Za tu dobu může přijít s tímto člověkem do styku jen odpovědná osoba, což může být policista konající výkon ostrahy

cely, vyšetřovatel, státní zástupce, soudce a právní zástupce, jiné osoby nelze, včetně rodiny či blízkých osob.“

4.8 Psychologický aspekt pandemie Covid-19

Celosvětová pandemie Covid-19 se nevyhnula žádnému místu. Lidé zbavení osobní svobody v již tak hlídaném prostoru, jako jsou vězení či vazební věznice, tak museli podstoupit ještě větším dopadům, co se týká omezení. Tato specifická skupina lidí patřila ke skupině těch nejzranitelnějších. Lidé ve vězení žijí v těsné blízkosti a zamezit kontaktu zde není jednoduché, proto zde existovalo spousta faktorů, které mohly působit jako zdroj infekce, zesílení nemoci a samotnému šíření, a to v rámci zařízení i mimo něj. Šlo ale taktéž o zaměstnance v těchto zařízeních, poskytovatele služeb, právníky atd.¹⁵⁸

Hlášené dopady na duševní zdraví osob ve věznicích jsou v drtivé většině pouze negativní. Roli zde hrál nejen strach a nejistota z Covid-19, ale také samotné změny režimu, které následovaly právě v kontextu celosvětové pandemie s cílem zamezit rozšíření infekce. Hlavní výzvy by se daly shrnout do jednotlivých schémat, která jsou níže rozepsána (nebo také v příloze I.) i se zmírňujícími opatřeními.¹⁵⁹

Výzvy:

1. Sociální distanc a izolování
2. Strach z Covid-19
3. Přerušování návštěv věznic
4. Omezení nebo přerušování služeb duševního zdraví¹⁶⁰

Zmírňující opatření:

1. Individuální či komunitní sociálně vzdálené aktivity
2. Jasná komunikace s vězni
3. Zajištění kontaktu (telefonát, videohovor) s rodinou a blízkými
4. Zajištění kontaktu s psychology či terapeuty
5. Efektivní hodnocení rizik duševního zdraví vězňů
6. Sociálně vzdálená vězeňská služba duševního zdraví¹⁶¹

Na zřetel by se mělo brát:

1. Přízpůsobení postupům kontroly infekce
2. Potřeba zvýšit počet zaměstnanců věznic
3. Zajištění prostředků pro vzdálenou komunikaci
4. Hodnocení rizik pro zaměstnance a poskytování OOPP¹⁶²

Odborníci se celosvětově shodují na jedné věci, a to změně legislativy a využívání alternativních trestů. Hovoří tak vůči počtu věznic, který se podle nich musí drasticky snížit, aby se na podobné situace (pandemie Covid-19) mohlo efektivněji a rychleji reagovat. Do budoucna je nemožné čelit obdobné zdravotní krizi s neustále narůstajícím

¹⁵⁸ Srov. SCHACHT, K. *COVID: How Europe's prisons have fared in the pandemic*, článek

¹⁵⁹ Srov. JOHNSON, L.; et al. *Scoping review of mental health in prisons through the COVID-19 pandemic*, článek

¹⁶⁰ Srov. Tamtéž

¹⁶¹ Srov. Tamtéž

¹⁶² Srov. Tamtéž

počtem osob ve vězení a s trendem budování stále nových a větších vězení. Jsou zde ale také pohledy, které jsou poněkud pozitivnějšího charakteru. Lidé se domnívají, že Covid-19 měl být jakýmsi budíkem pro lidstvo, aby se i v kontextu vězeňství začaly odehrávat razantní změny. Aby byl tento budík vyslyšen, je zapotřebí veřejný zájem a politická vůle, která povede ke změnám. Celá změna by se měla odehrát v rámci lepších vězeňských podmínek a zároveň v kontextu minimalizování využívání vězení.¹⁶³

Komunikační partnerka č.5 vypověděla: „...vidět se s rodinou je to největší rozptýlení, které můžete za mřížemi zažít, a i tak je to omezené. V případě, kdy se za zdmi děje celosvětová pandemie, kdy nevidíte svou rodinu, mnohdy nevíte, co s ní je a jaký dopad to má, tak jde o neskutečný stres. Všechno kolem se zpříšňuje už i tak v přísném prostředí. Myslím si, že zde ještě budeme pozorovat všechny následky, které to mohlo zanechat na lidech. Zajímavá v tomto kontextu mohla být pomoc duchovní péče, člověk se tam ocitl opravdu na pokraji všeho, protože z vězení své rodině nemůžete pomoci. Věřím, že v tomto směru byla potřeba promluvit si s někým, kdo dává naději.“

¹⁶³ Srov. SCHACHT, K. COVID: How Europe's prisons have fared in the pandemic, článek

5. Diskuse

Pro výzkum v diplomové práci byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. V tomto výzkumu pracujeme již s kódy, vytvořené Ouředníkovou, které rozdělila do kategorií. Jedná se o kategorie: Tzv. Druhý život, agrese, šikana, sebevražedné jednání, sebepoškozování, zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek, omezení sociálního kontaktu.¹⁶⁴ V návaznosti na události od roku 2019 byla přidána navíc kategorie: Psychologický aspekt pandemie Covid-19.

5.1 Diskuse výzkumu

Cílem diplomové práce je zhodnocení psychologických aspektů při omezení osobní svobody z výzkumu Ouředníkové¹⁶⁵ a porovnání těchto výsledků s názory osob, které mají profesní zkušenosti v této praxi. Dohromady se výzkumu zúčastnilo šest komunikačních partnerů. Při výzkumu byl dán důraz na různorodost profesních zkušeností v kontextu omezení či zbavení osobní svobody. Ve výzkumu se tak nacházejí výpovědi například vedoucího policejních cel, kde mohou osobu omezit na osobní svobodě maximálně na 72 hodin. Poté výpovědi komunikačních partnerek, které mají profesní zkušenosti z vazební věznice či věznice, následně také výpověď vězeňského psychologa. V neposlední řadě se výzkumu zúčastnili sociální kurátoři, kteří participují na reintegraci osoby zpět do společnosti.

Ouředníková ve svém výzkumu dochází hned k několika závěrům. Z výpovědi respondentů dochází k tomu, že účel výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) ani funkce nebyla naplněna u většiny respondentů. Pouze v jednom případě se podařilo u osoby probudit svědomí, vinu si připustit a VTOS tak naplnila svůj účel. Dále dochází k tomu, že většina zcela zjevně zlehčovala svoje činy a tím pádem dochází k opakování trestných činů, což tyto osoby často vede zpět za mříže. Z výpovědi respondentů dochází k tomu, že většina osob se ve vazbě či vězení nudí a programy zacházení jsou čistě jen únikem z této nudy, pouze jen zpestření. S čímž souhlasí i komunikační partneři v tomto výzkumu. Často se zde vyskytovaly výpovědi typu: *„Jsme v době, kdy sedí mladí lidé, kteří jednoduše neumí sedět, nudí se a plánují kravinu, jak se dostat pryč; Musí být extrémně vynalézaví a všechno to plyne z jejich času; Mají kvanta času na to si promýšlet každý detail jejich plánu; Většina případů šikany je vyvolána nedostatkem vzrušení nebo je součástí prapodivné zábavy; Spousta času na přemýšlení. Je zde spousta aktivit! Volnočasové aktivity, programy zacházení ale spousta vězňů o to nestojí. Místo toho tráví hodiny a hodiny přemýšlením, jak pryč.“* Zde komunikační partnerka č. 5 doplňuje: *„My jako zaměstnanci musíme člověka odhadnout, co na něj bude platit. Hrajeme s tím, že tam všichni mají šíleně moc času na to přemýšlet a promýšlet plány.“*

Komunikační partner č. 3 proto připomínal důležitý fakt, a to jak je důležité dbát na smysluplné trávení volného času každý den. Připomínal zde i varianty jako je práce, vzdělávání, sporty a jiné. Zde ovšem ale Ouředníková dochází k závěru, že v dosavadně

¹⁶⁴ Srov. OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*

¹⁶⁵ Srov. Tamtéž

nastaveném systému vězeňství nemůžeme očekávat naplnění cílů a funkce VTOS. Musíme zde argumentovat výsledky z jejího výzkumu, kdy většina nestála o to na sobě pracovat, měnit své chování a hodnoty, které by tak mohly vést k úspěšné resocializaci zpět do společnosti. Naopak nezájem o pracovní zařazení či jiné aktivity vede k podpoře tzv. Druhého života vězňů, který má ovšem mnohdy negativní dopad po všech směrech na jejich dosavadní život. Tzv. druhý život vězňů, hierarchie a s tím spojená pravidla této hierarchie, jsou zásadními činiteli v prostředí, jakým se jeví být vazební věznice, či samotná věznice. Odvíjí se od toho všechny psychologické aspekty výzkumu. Ouředníková namítá, že díky tomuto fenoménu vznikají nevyzpytatelné vztahy, akcelerátory agrese, šikany atd. Zde komunikační partneři namítali: „...*hierarchie je v zařízení jako je vazba nebo lágr vždy a je velice důležitá, odvíjí se od ní samotný pořádek a chod jednotlivých oddělení nebo samotných pater; Všechno, co se děje na oddělení nebo patře se odvíjí od hierarchie a jaká zde platí pravidla mezi vězni. Je to fakt druhý život, kde si každý musí najít a vydobýt své postavení, respekt; ...musíme si uvědomit, že vězni nejsou rozhodně žádní svatoušci a rozhodně dokážou dobře vycítit moment nebo situaci, kdy vzpoura nebo nátlaková akce může pomoci k získání nějakých výhod nebo lepšího postavení.*“ Na druhou stranu zde komunikační partneři namítali i svou vlastní reflexi, která může v kontextu akceleratorů agrese pramenit: „*Všechno je to o respektu! Vězni jsou extrémně nároční, ale nemůžete počítat s tím, že jsou to hlupáci; Pokud nějaký nováček začne vězni tykat bez respektu, tak je jasné, že přijde tvrdá realita, kdy se vězeň agresivně ozve; ...mnohdy může být nevědomý náznak dozorce spouštěčem agrese u vězně. V takových případech se může agrese stupňovat a vygradovat až do fyzického útoku na dozorce; My se musíme umět ovládnout, pokud ale druhá strana nebude nadále respektovat naše postavení, tak přijdou tresty. Ale všechno je to o respektu.*“

Ouředníková se dále věnuje i otázce šikany, kde dochází k závěru, že případy nejsou řešeny, a to v návaznosti na strach, který pramení z budoucího postavení v kolektivu. Respondenti se v jejím případě dosazovali pouze do pozorovatelů, což je pochopitelné v návaznosti na riziko, které plyne z přiznání šikany. Fenomén, který opět navazuje na hierarchii. Jde o riziko, kdy člověk může získat post tzv. práskače, toto postavení sebou nese pouze negativa, kterým se osoby raději vyhnou a popřou šikanu. Dále se pak uchylují k zoufalým krokům. Komunikační partneři tohoto výzkumu tento závěr potvrdili: „...*šikana zde určitě probíhá a opět to souvisí s hierarchickým postavením. Probíhá zde určitým způsobem na nejslabších, ale je to spíš o tom, že musí sloužit a poslouchat výše postavené; Většina případů šikany je vyvolána nedostatkem vzrušení nebo je součástí prapodivné zábavy; ...oběť figuruje jako tmel skupinové soudržnosti; ...nahlášením šikany začíná peklo. Automaticky tím člověk získává jednu z nejhorších nálepek, a to práskače; Takový člověk se potom opravdu uchyluje k tomu, že si naplánuje demonstračku, aby si zajistil přesun úplně pryč z areálu. Přemístění na jiné cely, oddělení nebo patra nefunguje; ...informace se šíří rychle, není to dobrý krok, jak se zapsat do této hierarchie; Často je demonstrativní sebevražda/sebeпоškození i vypočítaný pokus dostat se z konkrétního zařízení do jiného. Pro tyto lidi je lepší mít nálepku s pokusem o sebevraždu než práskače.*“ Komunikační partnerka č. 5 vypověděla i případ, kdy došlo k obratu mezi zainteresovanými osobami: „*Zažila jsem ale i opak, kdy člověk trpěl šikanou i agresi ostatních, ale všechno zapřel, když došlo na prevenci...tento člověk byl potom odměněn za to, že nic neřekl. Získal vyšší postavení i svého koně, který mu měl sloužit. Časem si získal takový respekt, že se dostal pod ochranu nejvyšších a měl se královsky.*“

Dále se Ouředníková věnuje tématům spojených s psychickými problémy, které pramení z uvěznění a často jsou spojeny s projevy agrese. Může to vygradovat až k projevům sebepoškození či pokusům o sebevraždu. Zde komunikační partneři argumentovali různě: „...chlapy, kteří spolykali zlámané lžice, špendlíky, a to jen aby si ublížili a potrhali se zevnitř. Nezažila jsem nikoho, kdo by si zde ulevoval tím, že se zraňuje povrchově, vždycky to mělo fatální následky; Sahrál zde roli psychický stav, za jaký čin byly osoby vzaté do policejní cely...šlo o plánovaný pokus podřezat si žíly zlomenou plastovou lžicí; ...měl schizofrenii a jednou se nám zabarikádoval na cele a vyhrožoval sebevraždou“. Komunikační partner č. 3 ohledně psychických problémů spojených se sebevražedným jednáním dodal: „...se sebevražedným jednáním, které by pramenilo z chorobné motivace, jako by byla depresivní nálada, schizofrenie, vliv halucinací či bludů jsem se nikdy nesešel. Bohužel se to samé nedá říct o tak zvaných bilančních sebevraždách.“

Dále komunikační partneři vypověděli ohledně motivace sebevražedného či sebepoškozujícího jednání: „...důvod byl vždycky jen jeden, a to dostat se do nemocnice a z nemocnice pryč, a to do jiného specializovaného zařízení; Motivací bylo dostat se z cely do nemocnice k ošetření a popřípadě být hospitalizován; ...může to být vysoký trest, rozchody s partnerkami; ...vypočítaný pokus dostat se z konkrétního zařízení do jiného; ...nesnesitelné abstinční příznaky nebo vidina dlouholetého trestu; ...vyvrcholení životní situace, pokud nevidí jiné východisko; ...nefunkční vtahy, nespokojnost s životem, neznalost vlastní hodnoty, sebepodceňování; ...pomsta systému, který ho dostal za mříže, člověk chce tímto způsobem demonstrovat svou novinu; ...dlužili; ...šikana, kdy si uvědomují rizika a chtějí zmizet bez nálepky práskace.“ Komunikační partnerka č. 5 dodala: „...jde o 85 % plánovaných, cílených a vypočítaných demonstrativních pokusů o sebevraždu; ...zažila jsem demonstrativní pokusy o sebevraždu, jako oběšení se na tísňáku, věšení na mříže, na posteli anebo podřezání. Častokrát jsou tyto pokusy u prvovězňů tzv. slabčáků, nebo právě ve vazbě, kdy čelí poprvé hrozbě odsouzení. Recidivisté umí sedět anebo minimálně ví, jak plánovat, aby docílili výsledku.“ Což potvrzují i výpovědi respondentů Ouředníkové, kdy se k psychickým problémům spojených se suicidálním chování přiznali prvovězňi, nikoliv recidivisté. Komunikační partnerka č. 6: „Hodně mladí vězňi, krom výjimek, často ještě nevědí, jak to ve vazbě nebo vězení funguje a v podstatě ještě neví, či jsou a do jaké skupiny se začlení. Naopak starší častokrát ví, jak to v takovém zařízení funguje a snaží se si ničeho nevšimnout, pokud to jde.“

Ouředníková se ve svém výzkumu také zabírala problematikou užívání omamných a psychotropních látek (dále OPL). Ve výzkumu zdůrazňuje, že mezi vězňi dochází k obchodování OPL mezi osobami, které s užíváním měly zkušenost již před VTOS. Mnohdy zde ale dochází ke kontaktu OPL s osobou, která před VTOS neměla žádnou zkušenost. K tématu OPL se komunikační partneři vyjádřili následovně: „...nemusí to být ani prodej, ale směnný obchod za nějaké služby, a to i ty sexuální. Prodej drog zde taky jede ve velkém, pašují se přes všechno... zubní pasty, sprchové gely, knihy jsou plné drog; Určitě bych poukázala i do řad samotných zaměstnanců, prostě se to děje a neměli by se před tím zavírat oči. To samé u duchovní péče... a pokud si vás oblíbí, tak i tudy vede cesta k cigaretám a všemu možnému; Drogy jsou ve vězení extrémně drahé a málokdo si to může dovolit... proto spíš jede to dostupnější než tvrdé drogy; Když dojde k abstínenci, tak jsou ostrahou převáženi na záchytku, kde jsou pod dozorem; Jsme v době, kdy sedí mladí lidé, kteří jednoduše neumí sedět a fetují.“

Omezení sociálního kontaktu je další z aspektů, na které má VTOS či jakékoliv omezení osobní svobody vážný vliv. Ouředníková zde argumentuje negativním dopadem na lidskou psychiku a narušením sociální vazeb. Z jejího výzkumu vyšlo, že u všech respondentů došlo k narušení rodinných vazeb. Navíc u těch, kteří nemají po propuštění možnost se vrátit ke své rodině, tak jim klesá motivovanost v porovnání s těmi, kteří se mají kam vrátit. Komunikační partneři se v tomto směru shodují: „*Většina je ale logicky závislá na kontaktu s rodinou, nezvládají to a jak roky plynou, tak i ty rodinné vazby se mění; Ten, kdo má zázemí, tak je největší motivace propuštění; ...rodina je důležitá pro snadnější reintegraci zpět do společnosti po výkonu trestu.*“ Komunikační partnerka č. 5 naopak vypověděla: „*...je to o motivaci. Znáám lidi, kteří to cíleně doma neřekli, aby nezranili rodinu. Měli minimální přísun balíků i kontaktu. Byla pro ně motivace nezklamat rodinu, odsedět si trest a začít znovu.*“ Komunikační partneři č. 1 a 4 se shodují na tom, že je rozdíl mezi očekáváním a realitou po propuštění: „*...odsouzení ví, co chceme slyšet my, pracovníci věznic, soudci atd. Že se napravili, najdou si práci a budou pracovat, najdou si bydlení, rodič často hovoří o tom, že získá do péče své dítě atd.; ...soc. kurátor vězni pomoci pochopit, že nějaké věci nejsou tak snadné a jisté, jak si vězeň myslí; ...častým odvětvím je představa vězně o zaměstnání po ukončení VTOS. Pokud vězeň neudrží kontakt se svým bývalým zaměstnavatelem, nemá jistotu, že bude po propuštění zaměstnavatelem znovu přijat.*“ Psychologický aspekt omezení sociálního kontaktu hrál velkou roli i při celosvětové pandemii Covid-19: „*V případě, kdy se za zdmi děje celosvětová pandemie, kdy nevidíte svou rodinu, mnohdy nevíte, co s ní je a jaký dopad to má, tak jde o neskutečný stres. Všechno kolem se zpříšňuje už i tak v přísném prostředí. Myslím si, že zde ještě budeme pozorovat všechny následky, které to mohlo zanechat na lidech. Zajímavá v tomto kontextu mohla být pomoc duchovní péče, člověk se tam ocitl opravdu na pokraji všeho, protože z vězení své rodině nemůžete pomoci. Věřím, že v tomto směru byla potřeba promluvit si s někým, kdo dává naději.*“

Ouředníková se na konci svého výzkumu ptá, zda byly adekvátně a naplno využity různé formy alternativních trestů před tím, než bylo nařízeno uvěznění osob. Které se má odehrávat až opravdu v nejnútnejších případech. Dále poukazuje na to, že alternativní tresty jsou svou formou daleko méně finančně nákladné než uvěznění a taktéž nemají tak fatální vliv na rodinný život provinilého člověka, natož jeho psychické zdraví. K tomuto tématu se vyjádřil komunikační partner č. 3: „*...v rámci uvěznění a dopadu na rodinu, tak si musíme uvědomit, že právě tím dochází k největšímu narušení vztahů, které jsou jinak důležité v našich životech. Stejně jako vztahy s našimi blízkými, kolegy, návyky spojené s koničky a volným časem. Po propuštění to může mít fatální vliv při reintegraci člověka do společnosti. V tomto případě by bylo vhodné volit variantu trestu pomocí obecně prospěšných prací, pokud by to bylo jen trochu možné. Ty probíhají zpravidla ve volném čase, nedochází k porušení sociálních vazeb, ba naopak mohou vést k vytvoření nových kvalitních vztahů.*“

6. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zhodnocení psychologických aspektů při omezení osobní svobody z výzkumu Ouředníkové¹⁶⁶ a porovnání těchto výsledků s názory osob, které mají profesní zkušenosti v této praxi.

Pro dosažení cíle výzkumu diplomové práce byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. V tomto výzkumu pracujeme již s kódy, vytvořené Ouředníkovou, které ve svém výzkumu rozdělila do kategorií. V kontextu událostí, ke kterým došlo od roku 2019, je přidán i osmý bod, a to psychologický aspekt, který sebou nesla celosvětová pandemie Covid-19. Rozhovorů se zúčastnilo 6 komunikačních partnerů, kteří splňovali kritérium profesních zkušeností s cílovou skupinou.

1. Tzv. Druhý život
2. Agrese
3. Šikana
4. Sebevražedné jednání
5. Sebeпоškození
6. Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek
7. Omezení sociálního kontaktu
8. Psychologický aspekt pandemie Covid-19

Výzkumem byla zjištěna shoda mezi výpověďmi respondentů Ouředníkové a komunikačními partnery tohoto výzkumu. Jednoznačně se shodují v tom, že vězeňské prostředí je bráno za velice specifické, které podléhá vysokému zabezpečení a nejrůznějším pravidlům. Málokoho by pak mohlo napadnout, že se zde odehrává ještě více specifický druhý život vězňů. Tento život podléhá různým specifickým a liší se zařízením od zařízení a zejména kolektivů od kolektivu. V tomto životě můžeme nalézt soubory specifických pravidel a trestů, samotnou hierarchii vězňů, pravidla její tvorby až po specifika vězeňského argotu. Mnozí si ani nedokážou představit důležitost hierarchie v kontextu druhého života vězňů. Na základě tohoto života, a zejména hierarchie vězňů, máme možnost chápat, jak to v takovém prostředí funguje a jakou roli zde hrají psychologické aspekty spjaté s uvězněním. Nejvíce se toto fungování prolíná a demonstruje u témat agrese a šikany. Od komunikačních partnerů zaznělo, že agrese je normou v takovém specifickém prostředí, jako je vazba či vězení. S agresí je nutno pracovat a předcházet tak útokům mezi vězni a personálem VS ČR. Stejně tak by se mělo pracovat i ohledně šikany mezi vězni, kde se ovšem tvoří velké dilema a začarovaný kruh, ze kterého často není východisko. Oběť zde čelí rozhodnutí, jak se zachovat v návaznosti na svůj budoucí post v hierarchii, která v podstatě určuje průběh života za mřížemi. Oběť na jedné straně čelí psychickému i fyzickému nátlaku a projevům agrese od ostatních. Pokud ale toto jednání nahlásí, automaticky sestoupí v hierarchii na jeden z nejnižších postů a šikana se naopak znásobí. V takových to případech se osoby uchylují k sebeпоškození či fatálním pokusům o sebevraždu. Největší motivací je tak dostat se ze zařízení jinam, bez stigmatu „práskač“. Činy směřující k sebeпоškození či sebevraždě jsou často v obou případech plánované, vycházíme zde z toho, že je potřeba naplánovat

¹⁶⁶ OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*, s. 48-78

šanci záchranu v případě demonstrativních sebevražd či naopak naplánovat minimální šance na záchranu. Z výpovědí komunikačních partnerů několikrát zazněly věty ve smyslu, že mají vězni čas a velký prostor na to spřádat své plány a promýšlet je do detailů. Častokrát také zaznělo, že se vězni ve vězení nudí, a to se promítá do času stráveného nad plány, jak se dostat z vězení či někomu uškodit. Komunikační partneři taktéž několikrát zmínili fakt, že vězení už není to, co bývalo. V tomto směru upozorňují na čím dál mladší osoby, které se do vězení dostávají a které nechtějí spolupracovat na programech zacházení natož chodit pracovat. Z nevyužitého volného času se tak stává například čas na hraní nejrůznějších her, šikanování osob, a to vše v rámci zábavy a přetrpění nudy. Tento nevyužitý čas také podporuje trh a užívání omamných a psychotropních látek, které čas ve vězení v jistém smyslu usnadňují. Toto jednání snadno vede k vytváření dluhů mezi sebou, podpoře agresivního chování, vzniku šikany a opět to může vést k fatálním krokům, jako je již zmíněné sebepoškození či pokus o sebevraždu. Celé to tak tvoří kruh, ze kterého se nedá jen tak lehce vystoupit. Velkou motivací zde může být rodina a sociální vazby za zdmi věznice. V tomto případě zde sociální kurátoři často čelí milným představám a očekáváním osob ve vězení, které často život na svobodě dostatečně nemotivuje. U osob bez motivace života na svobodě nedochází ke změně a nápravě chování. Následně mají tyto osoby větší sklon chovat se podle naučených vzorců a vracet se zpět za mříže. Což ale v samotném závěru nenaplnuje účel výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se tak o stejný výsledek, ke kterému došla Ouředníková ve svém výzkumu. Z obou výzkumů, i z výpovědí samotných odsouzených a taktéž z výpovědí osob, které mají pracovní zkušenosti v této praxi, můžeme dojít ke stejnému závěru. Vliv výkonu trestu odnětí svobody momentálně působí spíše negativně na sociální a psychologické aspekty osob. V tento moment je opravdu důležité se zaměřit na otázky spojené s využíváním alternativních trestů, které by tak mohly pomoci s neustálým přeplňováním věznic a tím i zkvalitňováním vězeňského klima. Tyto podněty by tak měly být mnohem více zohledněné i v případné nové koncepci vězeňství.

Seznam literatury

Tištěné publikace

ARENDOVÁ, H. *Mezi minulostí a budoucností*. Praha: Oikoymenh, 2019. ISBN: 978-80-7298-368-1.

BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK M., JIRÁSEK J. a SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-128-1.

BOLKOVÁ, M. *Užívání návykových látek a rizikové chování uživatelů drog ve výkonu trestu odnětí svobody*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. 1. lékařská fakulta. Specializace ve zdravotnictví: Adiktologie. Vedoucí práce B. Janíková.

CINCULOVÁ, A.; GRAMBAL, A.; JELENOVÁ, D.; PAVLOV, J.; VYSKOČILOVÁ, J. Svoboda a psychoterapie. *Psychoterapie pro praxi*. 2015, roč. 16, č. 3, s. 108-114.

CRESWELL, J. W., POT, CH. N. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. London: Sage Publications, 2017. ISBN: 978-1-5063-3020-4.

De BEAUVOIR, S. *The Ethics of Ambiguity*. New York: OPEN ROAD MEDIA, 2018. ISBN: 978-15-0405-422-5

DRAHOŇOVSKÝ, J. *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů*. Olomouc, 2015. Rigorózní práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra psychologie.

FILIP, R. *Funkce trestu a trestání v současné společnosti*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Vedoucí práce T. Machalová.

FOUKALOVÁ, E. *Svoboda vnější a vnitřní*. Praha, 2020. Literární práce-Cena Bronislavy Müllerové. Odborná konzultantka B. Pešoutová.

HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-013-3

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: VŠERS, 2005. ISBN 80-86708-05-5.

HÁLA, J.; KRELL, W.; MÖLLER, E. *Que vadis poena*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-779-8.

HÁLA, J.; SOUDKOVÁ, P. *Jak mluví čeští vězni*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2002. ISBN 80-238-9463-3.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN: 978-80-262-0982-9.

HOFMANNOVÁ, H., ŘEPA K., OTÝPKOVÁ L. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2.

KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2009 ISBN 978-80-247-2713-4.

LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2008. ISBN 978-80-86920-24-5.

Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., v platném znění

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NIS, Mark W; KAY, Richard S.; BRADLEY, Anthony W. *European human rights law: text and materials*. 3 ed.. vyd. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 9780199277469.

OUŘEDNÍKOVÁ, M. *Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody*. České Budějovice 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce D. Urban.

POSPÍŠILOVÁ, M. *Účel trestání*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Vedoucí práce T. Sobek.

POUSKA, T. *Omezení osobní svobody v teorii a praxi*. Praha, 2022. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí práce L. Bohuslav.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-3006-6.

Sdělení č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, v platném znění

SOCHŮREK, J. *Úvod do základů psychologie, penologie a viktimologie pro základní odbornou přípravu příslušníků a zaměstnanců VS ČR*. Stráž pod Ralskem: studijní text, 2009. ISBN nevedeno.

SUK, M.; ŠÍMA, A. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*, 14. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN: 978-80-7400-583-1.

WAGNEROVÁ, E. et al. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN: 80-86005-84-4.

ZAJÍČKOVÁ, D., I. *Penitenciární a postpenitenciární péče*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Vysoká škola regionálního rozvoje a bankovní institut Ambis, a.s. Bezpečnostní management v regionech. Katedra bezpečnosti a práva. Vedoucí práce J.Firstová.

Zákon č. 140/1961 Sb., (starý) trestní zákon, zrušen k 01.01.2010

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v platném znění

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), v platném znění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

Zákon č. 555/1992 Sb., České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky, v platném znění

Zákon č. 1/1993 Sb., ústava České republiky, v platném znění

ZAPALAČOVÁ, K. *Existencialistická etika v díle Simone de Beauvoir*. Brno, 2018. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dagmar Pichová.

ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*, 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4094-7.

Internetové zdroje

AEBI, F. M.; COCCO, E.; MOLNAR, L.; TIAGO, M. M. *SPACE I- 2021- Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison population* [online]. Lausanne: Council of Europe, ©2022 [cit. 2023-03-01]. Dostupné na WWW: https://wp.unil.ch/space/files/2022/12/SPACE-I_2021_FinalReport.pdf.

Artickle: Simone de Beauvoir on The Ethics of Freedom [online]. Ottawa: FS.blog, ©2023 [cit. 2023-01-01]. Dostupné na WWW: <https://fs.blog/>.

BAYBUTT, M.; DOORIS M.; FARRIER A. Growing health in UK prison settings. *Health Promot Int* [online]. 2019, č. 4 [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6735902/>.

BERNARDO, Á.; BELMANTE, E.; CABO, D.; TORRECILLAS, C.; VAYO, M.; GAVILANES, M.; LAURSEN, L. *The suicide rate among people in pretrial detention is double that of convicted prisoners* [online]. Civio, ©2022 [cit. 2023-03-01]. Dostupné na WWW: <https://civio.es/2022/05/17/europe-prisons-suicides/>.

BERNARDO, Á.; BELMANTE, E.; CABO, D.; TORRECILLAS, C.; VAYO, M.; GAVILANES, M.; LAURSEN, L. *The suicide rate among people in pretrial detention is double that of convicted prisoners* [online]. Civio, ©2022 [cit. 2023-03-01]. Dostupné na WWW: <https://civio.es/2022/05/17/europe-prisons-suicides/>.

BOSMA, A. Q.; GINNEKEN, E. F. J.; SENTSE, M.; PALMEN, H. Examining Prisoner Misconduct: A Multilevel Test Using Personal Characteristics, Prison Climate, and Prison Environment. *Crime & Delinquency* [online]. 2020, č. 4. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001128719877347>.

Článek: Sociální práce ve vězeňství [online]. Nové sedlo: VSČR ©2023 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>.

DEBONO, A.; MURAVEN, M. Rejection perceptions: feeling disrespected leads to greater aggression than feeling disliked. *Journal of Experimental Social Psychology* [online]. 2014, č. 55. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022103114000870?via%3Dihub>.

Dictionary: Bullying [online]. Springfield: Merriam-Webster, ©2023 [cit. 2023-02-28] Dostupné na WWW: <https://www.merriam-webster.com>.

Dictionary: Freedom [online]. Springfield: Merriam-Webster, ©2023 [cit. 2022-12-19] Dostupné na WWW: <https://www.merriam-webster.com>.

Dictionary: Personal liberty [online]. Glasgow: Collins, ©2023 [cit. 2022-12-19] Dostupné na WWW: <https://www.collinsdictionary.com>.

Dictionary: Personal liberty [online]. Springfield: Merriam-Webster, ©2023 [cit. 2022-12-19] Dostupné na WWW: <https://www.merriam-webster.com>.

FAZEL, S.; HAYES, A.J.; BARTELLAS, K.; CLERICI, M.; TRESTMAN, R. Mental health of prisoners: prevalence, adverse outcomes, and interventions. *Lancet Psychiatry* [online]. 2016, č. 9. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5008459/>.

GEE, J.; LOEWENTHAL, D.; CAYNE, J. Psychotherapy and despair in the prison setting. *Int J Prison Health* [online]. 2015, č. 3 [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26277922/>.

HÁLA, J. *Penologie* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, ©2022 [cit. 2023-03-28] Dostupné na WWW: <http://www.sweb.cz/penologie.hala>.

JOHNSON, L.; GUTRIDGE, K.; PARKES, J.; PLUGGEL, E.; ROY, A. Scoping review of mental health in prisons through the COVID-19 pandemic. *BMJ Open* [online]. 2021, č. 11. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://bmjopen.bmj.com/content/bmjopen/11/5/e046547.full.pdf>.

KHORSRAVI, M. The mediating role of alexithymia in the association between attachment styles and borderline personality symptomatology. *Health Psychol Res* [online]. 2020, č. 2. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7649641/>.

Koncepce vězeňství do roku 2025 – tzv. NKV [online]. Praha: Justice MSČR ©2017 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>.

Koncepce vězeňství do roku 2025 [online]. Praha: VSČR ©2023 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>.

KUBEŠOVÁ, K. *Dobrovolnický program Vězeňské korespondence* [online]. Brno: Mladiinfo, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.mladiinfo.cz>.

LORENC, M. *Závěrečné práce – metodika* [online]. Praha: VŠE, © 2013 [cit. 2023-01-23]. Dostupné na WWW: <https://lorenc.info/zaverecne-prace/>.

MAREMMANI, I.; AVELLA, M. T.; NOVI, M.; BACCIARDI, S.; MAREMMANI, A.G.I. Aggressive Behavior and Substance Use Disorder as a Case Study. *Addictive Disorders & Their Treatment* [online]. 2020, č. 3. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ingentaconnect.com/content/wk/addit/2020/00000019/00000003/art00006>.

Media realise: Countries with the highest prison population rates on 31 January 2021 [online]. Štrasburk: Council of EU, ©2023 [cit. 2023-01-01]. Dostupné na WWW: https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a60a50#globalcontainer.

NEDVĚDICKÝ, K. Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. 2021, č. 2 [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: https://www.aspi.cz/products/lawText/7/294529/1/2#c_6264.

NOVOTNÁ, K. *Vězňů je moc* [online]. Praha: Mafra, ©2022 [cit. 2022-11-11]. Dostupné na WWW: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/veznice-justice-soudnictvi.A220810_141604_domaci_knn.

Organizační struktura: vazební věznice České Budějovice [online]. České Budějovice: VSČR ©2023 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-ceske-budejovice/sekce/organizacni-struktura>.

PINTELON, H. *Restorative Practices in Prison: a holistic approach to address bullying amongst prisoners* [online]. Bethel: International Institute for Restorative Practices, ©2020 [cit. 2023-02-28]. Dostupné na WWW: https://www.iirp.edu/images/conf_downloads/Pintelon541.pdf.

Pohotovostní eskortní oddělení "PEO" [online]. Praha: Policie ČR ©2022 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://www.policie.cz/clanek/pohotovostni-eskortni-oddeleni-peo.aspx>.

Příspěvek: Férové vyšetřování-omezení osobní svobody [online]. Brno: Liga lidských práv, ©2023 [cit. 2023-01-01]. Dostupné na WWW: <https://llp.cz/ferove-vysetrovani/omezeni-osobni-svobody/>.

Příspěvek: Sociální pracovník ve věznici [online]. Brno: Časopis Sociální práce, ©2020 [cit. 2023-01-01]. Dostupné na WWW: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ve-veznici/>.

Příspěvek: Spolupráce s nevládními organizacemi [online]. České Budějovice: VSČR ©2023 [cit. 2023-02-20] Dostupné na WWW: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-ceske-budejovice/sekce/spoluprace-s-obcanskym-sektorem>.

Review: Freedom Index by Country [online]. US: World Population Review, ©2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné na WWW: <https://worldpopulationreview.com/about>.

SCHACHT, K. *COVID: How Europe's prisons have fared in the pandemic* [online]. Bonn: DW, ©2021 [cit. 2023-02-28]. Dostupné na WWW: <https://www.dw.com/en/covid-how-europes-prisons-have-fared-in-the-pandemic/a-60006262>.

Služby: AL PASO Vysočina [online]. Třebíč: AL PASO, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://trebic.charita.cz/nase-sluzby/al-paso-vysocina/>.

Služby: Fokus Praha z.ú. [online]. Praha: Fokus, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.fokus-praha.cz/o-nas>.

Služby: Charita České republiky [online]. Praha: Charita České republiky, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.charita.cz>.

Služby: Mezi proudy o.p.s. [online]. České Budějovice: Mezi proudy, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.meziproudy.cz>.

Služby: Prevent 99 [online]. Strakonice: Prevent 99, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.prevent99.cz>.

Služby: Volonté Czech o.p.s. [online]. Praha: Volonté, ©2023 [cit. 2023-01-21] Dostupné na WWW: <https://www.volonte.cz>.

Ústavní soud ČR: Sbírka nálezů a usnesení, svazek 10, nález č. 47 [online]. Praha: Fulsoft ©2022 [cit. 2022-11-11]. Dostupné na WWW: https://www.fulsoft.cz/33/nalez-47-1998-sbnu-sv-10-k-hlediskum-represe-a-prevence-pri-ukladani-trestu-podle-trestniho-zakona-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_-jrpToBGCy_tnLR6qBpHb8MhxngCD-vMUnwPlw/.

VICHEREK, R. *Účel trestu* [online]. Praha: Epravo, ©2013 [cit. 2022-11-11]. Dostupné na WWW: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>.

Výroční zpráva: České soudnictví 2021 [online]. Praha: AD, ©2021 [cit. 2023-01-01]. Dostupné na WWW: <https://advokatnidenik.cz/2022/08/23/ministerstvo-spravedlnosti-predstavilo-vyrocní-statistickou-zpravu-za-rok-2021/>.

WEIGHTMAN, M.; KINI, R.; PARKER, R.; DAS, M. Pharmacological Approaches to Managing Violences and Aggression in Prison Populations: Clinical and Ethical Issues. *Drugs* [online]. 2022, č. 4. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8882096/>.

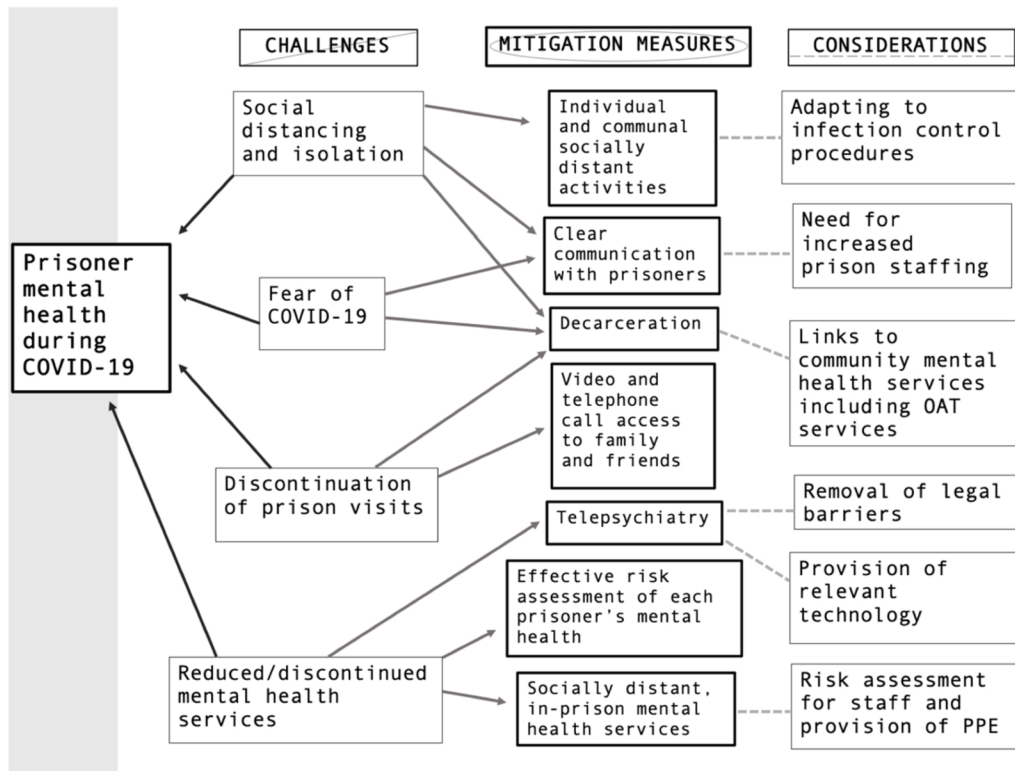
ZIAEE, A.; NEJAT, H.; AMARGHAN, HA.; FARIBORZI, E. Existential therapy versus acceptance and commitment therapy for feelings of loneliness and irrational beliefs in male prisoners. *Eur J Trans Myol* [online]. 2021, č. 1. [cit. 2023-02-22]. Dostupné na WWW: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8992667/#ref6>.

Seznam příloh, obrázků a tabulek

Obrázek 1- Freedom Index Country 2022.....	11
Obrázek 2- HFI Czech Republic	12
Obrázek 3- Míra uvěznění v celé Evropě k 31.01.2021	19
Obrázek 4- Vývoj počtů vězňů v ČR	20
Obrázek 5- Cesta vězně- Nová koncepce v praxi.....	22
Obrázek 6- Suicide rates in 2020	45
Tabulka 1- Základní identifikátory o komunikačních partnerech.....	33
Příloha 1- Shrnutí výzev a řešení duševního zdraví vězňů během COVID-19.....	70
Příloha 2- Struktura rozhovoru.....	71

Příloha 1- Shrnutí výzev a řešení duševního zdraví vězňů během COVID-19

Zdroj: JOHNSON, L.; et al. *Scoping review of mental health in prisons through the COVID-19 pandemic*, článek

Příloha 2- Struktura rozhovoru

1. Identifikátory

- Pohlaví:
- Pracovní pozice:
- Roky praxe:

2. Hlavní záměr výzkumu

I. Tzv. Druhý život

- Jak rozumíte hierarchii mezi vězni, můžete popsat tu se kterou jste se setkal, zda byla něčím specifická?
- Kdo určuje hierarchii ve vězení?
- Jakou strategii byste zaujal jako vězeň?
- Spolupracoval jste někdy s „králem“/ „mršinou“, jak popisovali svou osobu, hodnoty, záměr?
- Jak nebo čím se může vězeň dostat na pozici „krále“?
- Jsou zde gangy, skupiny vězňů, jak se tyto skupiny tvoří a jak se do nich dostat, soupeří mezi sebou?
- Opatření věznice vůči vzniku gangu?

II. Agrese

- Jak se z Vaší zkušenosti projevuje agresivita ve vězení/vazbě nejčastěji?
- Jaké jsou podle Vás nečastější projevy agrese mezi vězni?
- Váš názor na motivy agrese mezi vězni?
- Co podle Vás spouští agresivitu mezi vězni?
- Je častější agrese u mladších či starších vězňů?

III. Šikana

- Jaké formy se ve vězení odehrávají nejčastěji?
- Jaké jsou motivace šikany?
- Kdo je nejčastěji obětí a agresor-jak se identifikují agresori a jak obětí?
- Jak se odhaluje šikana, když se o ní nikdo nechce bavit?
- Je šikana prostředkem pro upevňování moci nebo postavení mezi vězni?
- Jaké jsou formy psychické šikany a jaké jsou následné dopady?
- Prevence šikany ve vězení?

IV. Sebevražedné jednání

- Jak podle Vás k takovému rozhodnutí člověk dospěje?
- Jsou plánované či impulzivní? Proč?
- Odhalování motivu?
- Jak probíhá vyšetřování sebevražd?
- Prevence sebevražd?
- (sebevražda je častější u prvovězňů než u recidivistů)

- V. Sebepoškozování**
- Motivy-proč?
 - Formy-jak?
 - Jak pomoci takovému člověku?
 - Jak odhalit toto jednání?
 - Prevence sebepoškozování?
- VI. Zneužívání a užívání omamných a psychotropních látek**
- Jak se dostávají drogy, cigarety do vězení?
 - Kdo nejčastěji zneužívá OPL?
 - Mladí X Staří, proč?
 - Co je nejčastější OPL?
 - Prevence užívání OPL?
 - Tresty za užívání OPL?
 - OPL a abstinenční příznaky ve vazbě či vězení?
- VII. Omezení sociálního kontaktu**
- Sjednání kontaktu s rodinou?
 - Jak vězeň udržuje kontakt se svou rodinou?
 - Proč je důležité umožnit kontakt s rodinou pravidelný?
 - Představa vězně o životě po propuštění z VTOS?
 - (očekávání VS realita)
- VIII. Covid-19**
- Následky na vězně?

Seznam použitých zkratk

HFI- Human Freedom Index

IED- Intermitentní explozivní porucha

LZPS- Listina základních práv a svobod

NKV- Nová koncepce vězeňství

NNO- Nestátní nezisková organizace

OOPP- Osobní ochranné pracovní prostředky

PEO- Pohotovostní eskortní oddělení

PMS- Probační a mediační služby

REBT- Racionálně emoční behaviorální terapie

SARPO- Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených

VS ČR- Vězeňská služba České republiky

VTOS- Výkon trestu odnětí svobody

WHO- Světová zdravotnická organizace

Abstrakt

KROPIKOVÁ, M. *Dopady na psychické zdraví mužů při omezení osobní svobody - z pohledu osob pracujících s touto cílovou skupinou*. České Budějovice, 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce K. Diallo.

Klíčová slova: psychologické dopady, zadržení, odsouzení, vazební věznice, věznice druhý život vězňů, agrese, šikana, sebevražedné jednání, sebepoškozování, penologie

Diplomová práce se zabývá dopady na psychické zdraví mužů při omezení osobní svobody z pohledu osob pracujících s touto cílovou skupinou. Je založen na výsledcích výzkumu „Psychologické aspekty následků trestné činnosti u odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody“ z roku 2019, provedeného Mgr. Marií Ouředníkovou. Tato práce tak ukazuje pohled na život ve vazbě či věznici z druhé strany mříží. Poodhaluje tak pravidla, která zde panují mezi muži, kteří každý den čelí přísnému režimu vězení, ale také samotné vnitřní hierarchii. Takové prostředí má následně negativní dopady na psychické zdraví mužů, kteří se s tím musí vypořádávat, a to různými směry. Diplomová práce reflektuje tyto dopady a dává tak ucelený pohled na zmíněnou problematiku. Dále disponuje aktuálními výzkumy a statistikami, které poukazují na aktuální dění v takto specifickém prostředí, jako jsou instituce omezující osobní svobodu. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V praktické části se nachází samotný popis metodiky výzkumu a následné porovnání s výsledky Ouředníkové s názory osob, které mají profesní zkušenosti z této praxe.

Abstract

Impacts on men's mental health when limiting their personal freedom- from the perspective of people working with this target group

Key words: psychological effects, detention, sentencing, remand prison, prison second life of prisoners, aggression, bullying, suicidal behavior, self-harm, penology

The diploma thesis deals with the impact on men's mental health when personal freedom is restricted from the point of view of people working with this target group. It is based on the results of the research "Psychological aspects of the consequences of criminal activity in convicted men serving a prison sentence" from 2019, conducted by Mgr. Marie Ouředníková. This work thus shows a view of life in custody or prison from the other side of the bars. It thus reveals the rules that prevail here among men who face the strict regime of the prison every day, but also the internal hierarchy itself. Such an environment subsequently negatively affects the mental health of the men who have to deal with it, in different ways. The diploma thesis reflects these impacts and thus gives a comprehensive view of the mentioned issue. It also has up-to-date research and statistics pointing to current events in such an environment, such as institutions restricting personal freedom. The diploma thesis is divided into a theoretical and a practical part. In the practical part, there is a description of the research methodology itself, followed by Ouředníková's reflected results with the opinions of people with professional experience in this practice.